Bhaktivedanta
HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA

SZAKDOLGOZAT

Czapári Edit Zsuzsanna
vaisnava teológia szak

Budapest
2021

Bhaktivedanta
HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA

Patañjali sūtráinak magyar fordításai

A megszabadulás mint cél Patañjali Yoga-sūtrájában a magyar fordítások filozófiai tükrében

Témavezető
Bakaja Zoltán
főiskolai tanársegéd

Készítette:
Czapári Edit Zsuzsanna
vaisnava teológia szak

Budapest
2021

Tartalom

Bevezetés **5**

1. A Yoga-sūtrák kultúrtörténeti háttere **10**

2. Patañjali Yoga-sūtrájának szerkezete **13**

3. Patañjali sūtráinak magyar fordításai **16**

4. A magyar fordítók bemutatása **18**

4.1. Dr. Baktay Ervin 18

4.2. Dr. Farkas Attila Márton és dr. Tenigl-Takács László 19

4.3. Dr. Fórizs László 23

4.4. Dr. Tóth-Soma László 23

4.5. Kaczvinszky József 25

5. Yogasya prayojanaṁ kaivalyeśvaraḥ **27**

5.1. Yogaś citta-vṛtti-nirodhaḥ 28

5.2. Kleśa-karma-vipākāśayair aparāmṛṣṭaḥ puruṣa-viśeṣa īśvaraḥ 37

5.3. Puruṣārtha-śūnyānāṃ guṇānāṁ pratiprasavaḥ kaivalyaṃ svarūpa-pratiṣṭhā vā citi-śaktir iti 44

Összefoglalás **53**

Irodalomjegyzék **55**

Internetes hivatkozások **58**

Táblázatok jegyzéke **62**

Tartalmi kivonat **63**

Abstract **64**

Függelékek ..... Hiba! A könyvjelző nem létezik.

ॐ

śrīmat patañjali mahāmuniye namaḥ
yogena cittasya padena vācāṁ
malaṁ śarīrasya ca vaidyakena
yo'pākarot taṁ pravaraṁ munīnāṁ
patañjaliṁ prāṅjalir ānato'smi

ābāhu puruṣâkāraṁ śaṅkha-cakra-asi-dhāriṇaṁ
sahasra-śīrasaṁ śvetaṁ pranamāmi patañjalim
oṁ śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ oṁ

„Összetett kézzel köszöntöm Patandzsalit, a bölcsek legkiválóbbikát, aki a tudat derűs nyugalmához a jógát, az érthető beszédhez a nyelvtant és a test tisztán tartásához az orvostudományt ajándékozta nekünk.

Leborulok Patandzsali, az ezerfejű *Âdiṣeśa* testet öltése előtt, akinek a felsőteste ember alakú, s négy karja van, melyek közül kettőben kagylót (*śankha*) és királyi kereket (*cakra*) tart, harmadik kezével a tudás kardját (*asi*) fogja, a negyedikkel pedig a *yoga-sādhakákat* részesíti kegyeiben.”[1]

[1] Iyengar 2014: 9.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola tanárainak, valamennyi dolgozójának, hogy segítették fejlődésemet és tanulmányaimat a szakdolgozatig vezető úton.

Külön köszönetet szeretnék mondani Śyāmasundara Dāsa (Bakaja Zoltán) témavezetőmnek, hogy teológus hallgatóként létszámon felül elvállalt, és észrevételeivel, tanácsaival segítette a szakdolgozatom elkészítését.

Szeretnék még köszönetet mondani Gaura Kṛṣṇa Dāsának (dr. Tóth-Soma Lászlónak), dr. Farkas Attila Mártonnak és dr. Tenigl-Takács Lászlónak, akik nemcsak az interjúk során, hanem utána is áldoztak időt a kérdéseim megválaszolására.

Szeretném hálámat és köszönetemet kifejezni dr. Kakas Beáta külső konzulensemnek, aki javaslataival hatalmas segítséget nyújtott szakdolgozatom elkészítésében.

Tiszta szívvel köszönöm páromnak, Viktornak türelmét és jó tanácsait, amelyekkel lelkesen támogatott főiskolai tanulmányaim és diplomamunkám létrehozása során.

Rövidítések listája

Mű címe	**Rövidítés**	**pl.:**
Yoga-sūtra	*Ys.*	*Ys.* 1.33.
Bhagavad-gītā	*Bhg.*	*Bhg.* 11.38.
Śrīmad-Bhāgavatam	*Bhāg.*	*Bhāg.* 2.5.15

Bevezetés

Dolgozatomban Patañjali *Yoga-sūtráinak*[2] magyar fordításait mutatom be. A *Yoga-sūtra* tudást közvetítő memoriterként íródott, ezért szövege axiómaszerű mondatokból áll, ami segédeszköz, vezérfonal a *yoga* tudománya és (a *yoga*) művelői számára. Patañjali *sūtrái* tömör megállapítások, amelyeket a fordítók különbözőképpen fordítottak le. A kutatásom fő célja a *Yoga-sūtra* magyar fordításainak bemutatása és a *yoga* alapfogalmainak tisztázása a fordításokban megjelenő hasonlóságok és különbözőségek bemutatása által.

Első olvasásra is látszik, hogy Patañjali *sūtráinak* öt magyar fordítása jelentősen eltér egymástól. Vajon miért? Feltevésem két fő elemből áll össze. Egyrészről a fordítók személyiségének, egyéniségének, nézőpontjának, a *sūtrákhoz* való hozzáállásuk különbözőségének tudom be a jelentős fordításbeli eltéréseket. Másrészről, általánosságban, a szanszkrit nyelv rugalmasságának, ezen belül is a szanszkrit nyelv formai gazdagságának és alakíthatóságának. A szanszkrit nyelv formai gazdagságán a rendkívül összetett alaktant értem, ami mégsem egyértelműsíti minden esetben a fordítási lehetőségeket. A szókincs a jelentéstannal együtt értendő: az óriási szókészlet szinonimák tömkelegét is jelenti, amelyek különbségeit több ezer év távlatából igencsak nehéz megfejteni. A fordításbeli eltérések abból is eredhetnek, hogy a fordítók egy adott szanszkrit szónak melyik jelentését használták. Egy-egy szanszkrit szónak akár 15, sőt 25 jelentését is megtalálhatjuk Monier-Williams szanszkrit–angol szótárában.[3] A *Yoga-sūtrák* szövege axiómákból, megállapításokból és követendő szabályokból áll, nincsenek benne igék, csak melléknévi igenevek, sokszor állítmány sem szerepel, alapvetően memoriternek íródott. A magyar fordítók egyénisége mégis megnyilvánulhatott a fordításokban.

A kutatásom során ezekre a kérdésekre kerestem a választ: Hatott-e a fordítókra a saját filozófiai irányultságuk; illetve hatott-e a fordítás folyamata a fordítók egyéni filozófiájára? Ha igen, akkor ez hogyan nyilvánult meg a fordításokban és a fogalmak meghatározásában? Hatottak-e a fordítókra a védikus szentírások tanításai, magyarázatai? Ha igen, akkor ez hogyan jelent meg a fordításokban? A *sūtrák*

[2] *Sūtra* szanszkrit szó, vezérfonalat, aforizmát, aforizmagyűjteményt jelent.
[3] Monier-Williams 2005.

fordításakor és a fogalmak meghatározásában autoritást élveztek a szentírások? A magyar fordítók hogyan határozzák meg a *yoga* szót és a *yoga* alapfogalmait, és ez hogyan jelent meg a fordításokban?

A kutatásom alapkérdéseire a válaszokat a kiválasztott *sūtrákban* és fordításaikban való elmélyedés alapján fejtem ki a dolgozatomban, ami magyarázatot ad majd a jelentős fordításbeli különbségek okára és mibenlétére.

Kutatásom alapkérdéseinek megválaszolásához segítségül hívtam a szentírásokat: „A *vedānta* előzetes kérdése a következő meghatározás: a tanítvány képességei, a téma és annak kapcsolata a könyvvel és (a könyv) tanulmányozásának fontossága."[4] Az *anubandha catuṣṭaya* szanszkrit kifejezés foglalja magába ezt a négyszeres kapcsolatot: a vizsgálat tárgya a *Yoga-sūtra* (*viṣaya*), a fordító személyeket mi teszi alkalmassá (*adhikārin*), hogyan viszonyulnak a műhöz, mi a kapcsolatuk a művel (*sambandha*), mi a céljuk (*prayojana*) a fordítással.[5] Az *anubandha catuṣṭaya* segít, hogy feltárjam egy mű megszületésének négy alapvető okát. Ha ezeket az okokat sikerül meghatározni, akkor felkelthetik az érdeklődést a mű és a témája iránt, valamint az olvasó vágyát a mű elolvasása iránt.

Kutatómunkát végeztem a fordítók életéről, hogy feltérképezzem, hogyan viszonyultak a fordításokhoz az *anubandha catuṣṭaya* alapján. Ebben nagy segítséget jelentett, hogy a még élő fordítók közül hárommal interjúk készítettem. Az interjúk során ugyanazokat a kérdéseket tettem fel a fordítóknak, és ezekre a kérdésekre választ kerestem a többi fordítóval kapcsolatban a műveikben és a róluk írt más írásokban is. A kérdéseim ezek voltak: Miért fordították le a *Yoga-sūtrákat*? Volt-e valamilyen háttér vagy kiindulási alap, ami hatott rájuk és segített a *Yoga-sūtrák* értelmezésében? Gyakorolják/gyakorolták-e a *hatha-yogát* és/vagy *aṣṭāṅga-yogát*? Volt-e lehetőségük olyan mesterekkel, tanítókkal konzultálni, akik foglalkoztak a *Yoga-sūtrákkal* és/vagy gyakorolják a *yogát*? A *yoga* fő fogalmai most mit jelentenek nekik? Hogyan határoznák meg a *yoga* alapfogalmait?

A fordítók bemutatása, a velük készült interjúk, a személyes riportok[6] és a műveik tanulmányozása segítettek rálátni a szerzők hátterére, egyéniségére, életére, hitvallására. Ezáltal letisztult az is, hogy egy-egy fontos fogalom kinek mit jelent, és ez hogyan

---

[4] *Vedantasara I.5*. https://dharmawiki.org/index.php/Anubandha_Chatushtaya_(अनुबन्धचतुष्टयम्)
[5] The Vedanta-sara 1898: 25-26.
[6] A magyar fordítókkal készült interjúk, a személyes riportok hanganyagát a dolgozatom függelékéhez csatolom.

jelent meg a fordításokban. Az interjúk során körvonalazódott az is, hogy milyen a kapcsolatuk a művel (s*ambandha*): milyen körülmények között (mikor, hogyan) találkoztak a *Yoga-sūtrákkal*; illetve miért, hogyan született meg bennük a gondolat a fordításra, azaz hogy mi volt a céljuk (*prayojana*) a fordítással.

A szerzők bemutatása mellett megemlítem a forrásaikat: mely szanszkrit szövegkiadásokra támaszkodtak. A szakdolgozatom kutatásának tárgyában a legfontosabb, hogy mit tartottak mérvadónak a fordításaikban, azaz mely szót választották ki a szótárból. Ez utóbbiban elsősorban Sir Monier Monier-Williams szanszkrit–angol nyomtatott[7] szótárát használom és e szótár online verzióját is.[8] Monier-Williams professzor az Oxfordi egyetem India intézetének alapítója. Szótárában azt is jelzi, hogy egy adott szó fordítására egy-egy védikus és klasszikus műben mit ajánl. Dolgozatom maximalizált terjedelme miatt a lábjegyzetekbe nem fért bele a szótárban található összes jelentés leírása. Azért, hogy az olvasó is képet kapjon a rengeteg értelmezési lehetőségről, a három vizsgált *sūtra* szavainak a Monier-Williams szótárában megtalálható összes jelentését közlöm a dolgozatom függelékében.

A *yoga* kulcsfogalmainak értelmezésében a *Bhagavad-gītāt*,[9] India nélkülözhetetlen szentírását, a *Mahābhārata* eposz hindu bibliaként is ismert részét hívom segítségül. Teszem ezt azért is, mert a hindu hagyomány az Istentől származó védikus szentírásokat, a *vedákat*[10] tekinti az abszolútumnak, ezért a *vedák* autoritását fogadja el. A fentiek mellett még a szakirodalomban felsorolt műveket használtam a munkám során.

A bevezetőben már jeleztem, hogy nagyon jelentősen le kellett szűkítenem a kiválasztott *sūtrák* számát dolgozatom terjedelmi korlátai miatt. A legfontosabb *sūtrák* kiválasztásához a védikus tudásszerzés és feltárás egyik

---

[7] Monier-Williams: 2005. (First published: 1899)
[8] https://www.sanskrit-lexicon.uni-koeln.de/scans/MWScan/2020/web/index.php
[9] Bhaktivedanta Swami Prabhupāda A.C.: 2008.
[10] „ A *veda* szanszkrit szó jelentése ’tudás, bölcsesség’, s az a hatalmas irodalom, amely a hinduizmus eszmerendszerét, ennek elméleti, valamint gyakorlati aspektusait meghatározza, védikus irodalom néven ismert. / Śrīla Prabhupāda definiciója szerint „Véda azt a tudást jelenti, amely az Úrhoz vezet.” (*Bhāg.* 2.5.15 magy.)/. Az irodalom kifejezés nem teljesen pontos. Eredetileg olyan, hallás útján megismert ismeretanyagra utal, amelynek célja az, hogy információt adjon a világ eredetéről, felépítéséről és működéséről, valamint arról, hogy nekünk, embereknek mi a helyzetünk ebben a világban: honnét származunk, mi a létünk végső értelme, s hogy mi a kapcsolatunk a létező világ végső forrásával, Istennel. A hallás útján átörökített ismeretanyag, *āmnāya*, idővel írásban került rögzítésre és *śāstrának*, szentírásnak nevezik.” (Gaura Kṛṣṇa és Mañjarī 2018: 3.)

tradicionális módszerét, a *vastu-trayīt,* azaz a *sambandha-abhidheya-prayojana* elvét[11] alkalmaztam: „A *sambandha* tehát kapcsolatot jelent, ami meghatározza a tudás mezejét, és hogy ezen a mezőn milyen elemek találhatók, amik a tudáshoz vezethetnek. Valamint leírja e mező és a benne lévő elemek egymással való kapcsolatát is. Az *abhidheya* a folyamat, melyen keresztül a már megszerzett tudás alkalmazásra kerül, melynek eredménye a *prayojana,* a végcél elérése lesz."[12] A munkám megtervezésének legelején 25 *sūtrát* (és a hozzájuk kapcsolódó alapfogalmakat) választottam ki bemutatásra. Majd Patañjali *Yoga-sūtra* művének alaposabb tanulmányozása során (figyelembe véve a dolgozatom keretét) a bemutatni szándékozott *sūtrák* számát redukáltam mind kevesebbre, végül 3 *sūtra* részletes elemzése mellett döntöttem. A választásom indoklását az aktuális fejezetekben jeleztem is. A három kiválasztott *sūtra* a *yogának* és két legfontosabb fogalmának meghatározása, értelmezése is egyben.

Az első fejezetben bemutatom a *Yoga-sūtrák* kultúrtörténeti hátterét, ami a szakdolgozat további részeinek az értelmezése céljából nélkülözhetetlen: mivel Patañjali *sūtrái* és a magyar fordítók világa és kora között eltelt 2–3000 év nagyon nehézzé teheti a mű megértését a gondolkodásbeli és világnézeti különbségek miatt. Patańjali nagyrészt meditációs tapasztalatokat, következtetéseket ír le, így ezek felfejtései, fordításai nélkülözhetetlenné teszik a fordítók számára a meditációs tudatállapotok megtapasztalásának élményét, gyakorlását és a védikus szentírásokban való jártasságát.

A második fejezetben bemutatom Patañjali *Yoga-sūtráját,* a mű szerkezetét, majd a harmadik fejezetben a magyar fordítókat. A fordítók bemutatásainak sorrendje a fordításaik időbeni megjelenésének a sorrendjét követi. Ezután a következő fejezetekben egy-egy *sūtrát* és fogalmat részletezve, az összes fordítás nézőpontjából mutatok be.

Végül itt szeretném elmondani, hogy a szakdolgozatom témaválasztásának oka személyes és megalapozott, mivel jómagam már több mint 15 éve gyakorlom a *hatha-yogát* és *aṣṭāṅga-yogát.* Mindezt a tradíció szerint, napi szinten több mint 10 éve. Emellett a szanszkrit (*saṃskṛtam*) nyelv tanulását még a főiskola előtt elkezdtem, amelynek folyamán egy évig a *Yoga-sūtrával* foglalkoztunk dr. Kakas Beáta indológus, orientalista tanárommal. A Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola Vaisnava Teológia

[11] „Minden cselekedet, fogalom, jelenség analízálható, és magyarázható ezzel a formulával, hiszen mindezeknek van alapjuk, folyamatuk és eredményük." (Gaurasundara Kṛpāmoya 2018-19: 18.)
[12] Gaurasundara Kṛpāmoya 2018-19: 18.

szakának hallgatójaként vizsgálatom tárgya azért is áll közel hozzám, mert segít abban, hogy a *yoga* gyakorlásának útján megtaláljuk a kapcsolatunkat önmagunk forrásával, Istennel.

1. A Yoga-sūtrák kultúrtörténeti háttere

Ebben a fejezetben röviden áttekintem, hogy mi volt a *yoga* története, a *yoga* hagyomány útja Patañjali *Yoga-sūtráinak* lejegyzése előtt.

A kérdések megválaszolásához dr. Bellur Krishnamachar Sundararaja (B.K.S.) Iyengar, a modern kor egyik legelismertebb *Yogācārya*[13] mesterének, *A Jóga-szútrák szíve, A jóga filozófiájának végső vezérfonala* című könyve[14] és Mircea Eliade európai vallástörténész, író és filozófus *Jóga. Halhatatlanság és szabadság* című könyve[15] szolgált segítségül. Itt szeretném megindokolni, hogy miért esett e két szerzőre a választásom a rengeteg lehetőség közül. Yogācārya Iyengar az egész életét a *yoga* gyakorlásának, tanításának és kutatásának áldozta, és a *Yoga-sūtrák* bemutatása mellett több műve is jelent meg szerte a világon a *yogával* kapcsolatban. Eliade európai vallástörténész, író, filozófus. A modern kor egyik legelismertebb vallástörténésze, orientalistája. Az egyik fő szenvedélye és kedvenc kutatási területe India, az indiai filozófia, több évet élt és tanult is Indiában. A szanszkrit nyelv mellett még hét nyelven beszélt, és az egyik doktori diszertációját a *yogáról* írta.[16] Iyengar fent említett műve is leírja, hogy a *yoga* eredete a *vedákban* található.[17] Iyengar erre pár példán keresztül utal is, és Eliade ugyanezt a történelmi utat nagyon részletesen bemutatva írja le a művében.[18]

A következőkben röviden bemutatom a *yoga* kultúrtörténeti hátterét. Az emberiség egyik legősibb nyelvén, a szanszkrit nyelven lejegyzett *vedák* India szentírásai, amelyek az igaz tudás lényegét foglalják össze. A hindu hagyomány szerint a *vedákat* a jelenlegi védikus világkorszak (*kali-yuga*) elején, több ezer évvel ezelőtt jegyezték le. Mivel ebben a korban már elkezdődött az emberek tudatosságának hanyatlása, már nem tudták memorizálni az ősi bölcsességet, így le kellett írni. A *vedák*[19] Istentől származnak, ezért kinyilatkoztatott (*śruti*) szentírásnak (*śrāstra*) nevezik őket.[20] Eliade európai

---

[13] *Yogācārya* szanszkrit szó jelentése: a jóga filozófia tanára, hiteles lelki tanítómester.
[14] Iyengar 2014.
[15] Eliade 2014.
[16] https://hu.wikipedia.org/wiki/Mircea_Eliade
[17] Iyengar 2014: 21.
[18] Eliade 2014: 131-194.
[19] „Véda: A védikus irodalom (*śruti*) része. Négy Véda létezik, a *Ṛg*, a *Yagur*, a *Sāma*, és az *Atharva*-védák. Mindegyik Védának van *saṃhitā*, *brāhmaṇa*, *āraṇyaka* és *upaniṣad* része." (Dr. Tóth-Soma 2017: 283.)
[20] Gaura Kṛṣṇa és Mañjarī 2018: 3-4.

vallástörténész, író és filozófus *Jóga. Halhatatlanság és szabadság* című könyvében[21] tovább részletezi, hogy Patañjali *aṣṭāṅga-yoga* tanai eredetének leírása a *vedákig* nyúlik vissza: A *Ṛg-vedában* megjelennek a különböző elme- és tudatállapotok megtapasztalását aszkétizmussal elérő *yogīk* és a gyakorlataikban eksztázisra (önkívületi állapot, teljes elragadtatás) törekvő *brāhmaṇák*, akik már mágikus varázserővel, *siddhikkel* bírtak. Ezeknek a különleges képességeknek a leírására a *Yoga-sūtrák* szinte egy egész fejezetet szentel. Az emberekbe belelátni képes istenek mellett a *yogīk* előfutárának tekinthető különleges népcsoport, a *vrātyák* is megjelennek. Róluk szól az *Atharva-veda* egy könyve: „a *vrātyák* gyakorolják az aszkézist (egy esztendeig csak állnak stb.) ismerik a légzés szabályozását (a lélegzeteket a különböző kozmikus terekkel kapcsolják össze: *Atharva-veda XV.14,15* sk.), testüket a makrokozmosszal vetik egybe (18, 1 sk.)”.[22]

Ők is végeznek áldozatokat, csakúgy, mint a *brāhmaṇák*. Az aszketikus gyakorlás hozadéka a *tapas* (hő, forróság, tűz), amely már a védikus világteremtésnél is megjelenik. E mágikus izzás a sámánizmusban és a különféle transzcendenciák megismerésére irányuló gyakorlásokban a mai napig fontos szerepet játszik. A *Sāma-vedához* tartozó *Chāndogyopaniṣad* a lélegzetfelajánlást áldozatként tekinti, mely tulajdonképpen légzésszabályozás, azaz *prāṇāyāma,* ami az *aṣṭāṅga-yoga* negyedik ága. Ugyanebben az *upaniṣadban* írnak az érzékek összpontosításáról is, a *pratyāhāráról* is, mely a következő *aṅgája* az *aṣṭāṅga-yogának.* A *yoga* mint kifejezés megjelenik a *Taittirīyopaniṣadban* (*yoga-ātma*) és a *Kaṭhopaniṣadban* (*ādhyātmā-yoga*) is. Utóbbi az *upaniṣadban* és a *Maitrâyaṇîyopaniṣadban* pedig a *yogát* az érzékek összefogásával, igába fogásával társítják, ami ugyanazt a jelentést adja a *yogának,* mint a *Yoga-sūtrák* második vezérfonala, amely a *yoga* fogalmának meghatározása Patañjali művében. Nemcsak a *yoga* fogalma, hanem sok *yoga* technika többször is megjelenik az *Upaniṣadokban.*[23]

Az *Upāṅgák* (a védikus tudás 14 könyvének része) a *vedák* bölcsességének az életben való alkalmazásáról szólnak. A *Mahābhārata* eposz, hindu bibliaként is ismert fő részében, esszenciájában, a *Bhagavad-gītāban* India nélkülözhetetlen szentírásában Kṛṣṇa tanítja Arjunának a *yogát,*[24] és több útját is feltárja. Ennek kapcsán megjelennek a

[21] Eliade 2014.
[22] Eliade 2014: 133.
[23] Eliade 2014: 131-151.
[24] Eliade 2014: 188.

yoga kulcsfogalmainak tanításai is, mint például a *karma* és a *guṇa* leírása, amelyekre majd az ötödik fejezetben térek ki bővebben.

A *Bhagavad-gītāban* megjelenik még egy *darśana*[25] a hat ortodox filozófiából (*ṣaḍ-darśanából) sāṅkhya,*[26] ami a *yoga* útjához, Patañjali *aṣṭāṅga-yogájához* a további filozófiai hátteret adja. A *sāṅkhya* filozófia az egyik *ṣaḍ-darśana,* ami Patañjali *aṣṭāṅga-yogája* filozófiájának egy része. Maga Patañjali *aṣṭāṅga-yogája* is egyike a védikus hat ortodox filozófiának. Patañjali *aṣṭāṅga-yogájában* megjelenik a *sāṅkhya* filozófia, viszont Patañjali kiemeli Istent a tanításaiban.[27] A *puruṣa* (önvaló, lélek) a *sāṅkhya* filozófia egyik alapeleme. A *sāṅkhya* filozófia másik alapeleme a *prakṛti* (természet, anyagvilág). A két *darśana* kapcsolódásának leírása is megtalálható a *sūtrákban.*

A szentírásokkal összhangban a régészeti kutatások is alátámasztják a *yoga* több ezer éves hagyományát. Indiában Harappa, Mohenjo Daro[28] környékén *yogikus āsanákat* ábrázoló agyagszobrokat találtak,[29] amelyek a *yogī* (a *yoga* gyakorlója) első, plasztikus ábrázolásának tekinthetők.[30]

---

[25] *Darśana* szanszkrit szó, jelentése: látásmód, filozófia.
[26] *Sāṅkhya* szanszkrit szó, jelentése: a számbavétel rendszere. A *sāṅkhya* filozófia a hat ortodox védikus filozófia egyike, amelynek célja, hogy segítsen felülemelkedni a szenvedéseken. (Ruzsa 1997: 12.)
[27] Tóth-Soma 2017:19.
[28] Harappa, Mohenjo Daro vagyis „a halottak dombja” egy ősi Indus-völgyi civilizációs város, amely ie. 2600 és 1900 között virágzott. (https://www.harappa.com/slideshows/mohenjo-daro)
[29] Iyengar 2014: 21.
[30] Eliade 2014: 407.

2. Patañjali Yoga-sūtrájának szerkezete

A hindu hagyomány Patañjalit tartja a *Yoga-sūtra* szerzőjének. A bölcs életéről nagyon keveset tudunk, becslések szerint valamikor a Kr. e. 4. század és a Kr. u. 6. század között élhetett. Magának Patañjalinak a személyét is nagy homály fedi, vannak olyan nézetek, hogy több Patañjali is létezett, illetve olyan is, hogy nem is ember volt, hanem isteni inkarnáció. Akárhogyan volt is pontosan, a lényeg, hogy a Patañjali által összefoglalt (a *yoga* tanai már jóval korábban léteztek) és lejegyzett útmutatások eredetét vissza lehet vezetni egészen a *vedákig.*[31]

A Patañjali *aṣṭāṅga-yoga* tanait összefoglaló *Yoga-sūtra* műve 195/196 *sūtrából* áll, a nem pontos szám oka, hogy kérdéses, hogy a harmadik fejezet 21., illetve 22. *sūtra* benne van-e. Ennek részleteibe nem megyek most bele, mert ez is egy külön kutatási terület lenne, mivel nincs egységes álláspont a tudományos világban.[32] Viszont fontos megemlíteni, mivel a magyar fordítások között is megjelenik ez a számbeli különbség.[33] Patañjali *Yoga-sūtrája* négy fejezetre, azaz *pādára*[34] van osztva.

A *Yoga-sūtra* első fejezetének címe: a *samādhi-pādaḥ*. Ez a fejezet definiálja a *yogát,* leírja az elmeállapotok, illetve tudatfolyamatok mozgásait, változásait, megjelöli a célt, a célhoz vezető utat és annak akadályait is. 51 *sūtrából* áll, amiből először kiemelten a *yoga* meghatározását leíró második *sūtrát* mutatom be. Terveztem még a *citta-vṛttik* (tudatfolyamatok) fajtáiról szóló *sūtrák*, a *guṇák (*kötőerők) és a *puruṣa (*önvaló, lélek) kapcsolatára utaló *sūtrák*, és ez utóbbival kapcsolódva Patañjali *aṣṭāṅga-yogájának* a *sāṅkhya* filozófiával kapcsolatos *sūtráinak* részletes bemutatását, de ebbe a fejezetbe ez most nem fért bele a dolgozat terjedelmi korlátai miatt. Patañjali *aṣṭāṅga-yogájában* megjelenik a *sāṅkhya* filozófia, viszont kiemeli Istent a tanításaiban.[35] Ezért az ötödik fejezetben még az Istenről, *Īśvaráról*[36] szóló *sūtra* fordításait mutatom be.

A *Yoga-sūtrák* második fejezete a *sādhana-pādaḥ,* ami a gyakorlásról ír, a *yoga* 8 tagjáról, ezekből bővebben az első ötről, amelyek eszközt adnak a célhoz jutáshoz. 55

---

[31] Tóth-Soma 2017: 29-33.
[32] http://indiawiki.org/Patanjali_Yoga_Sutra.html
[33] Farkas és Tenigl-Takács közös fordításában, a harmadik fejezetben eggyel több, 56 *sūtra* található, míg a többi magyar fordításban 55. Kaczvinszky fordításában is eggyel több: a szerző 21/a.-val jelzi ezt a *sūtrát.*
[34] *Pāda* szanszkrit szó, jelentése: láb mint mérték, negyed. Monier-Williams: 2005.
[35] Tóth-Soma 2017:19.
[36] *Īśvara* szanszkrit szó, jelentése: Isten, a Legfőbb Úr, Legfelsőbb lélek.

sūtrából áll. Ebből a fejezetből előzetesen terveztem a *karma* (tett, cselekedet) szó[37] és az élőlények kapcsolatát leíró *sūtra* és az *aṣṭāṅga-yoga* nyolc ágát bemutató *sūtra* ismertetését is.[38] Továbbá terveztem még a nyolc ágból az első ötnek a részletes bemutatását a fordítók meghatározásai alapján. A dolgozatom keretébe sajnos ezek a *sūtra* részlezetések sem fértek bele. Azért is jutottam erre a döntésre, mert tapasztalatom szerint jelenleg Magyarországon a *yoga* gyakorlóinak nagyobb körében az első 5 ág (ezen belül is a harmadik) a legismertebb fogalom.

A *Yoga-sūtrák* harmadik fejezete a *vibhūti-pāda* folytatja a *yoga* 8 tagjának a bemutatását a fennmaradó hárommal, és leírja a gyakorlás lehetséges hozadékait: a különleges képességeket, a nagy erőket. 55 vagy 56 *sūtrát* tartalmaz. Először az előző fejezetben felsorolt nyolc ághoz kapcsolódóan még az *aṣṭāṅga-yoga* utolsó három ágának az összefoglalását, a *saṃyamát*[39] leíró *sūtra* részletezését is terveztem. Tóth-Soma elmondta az interjúban, hogy szerinte Patañjali az, hogy a *saṃyamát* (a *yoga* felső 3 ágát) külön fejezetbe tette, egyértelmű utalás arra, hogy elkülönítse a *yoga* külsődleges és belsődleges folyamatait. Viszont fontos, hogy a felső 3 ág nincs az alsó 5 ág nélkül (ezek gyakorlásának módja tradícióktól függ), azaz nincs komoly eredménye. A dinamikus *āsana* (testtartás, ülőhelyzet) gyakorlás célja is ez –folytatta tovább Tóth-Soma –, hogy utána a gyakorló tudjon ülni helyben 2 órát, azért, hogy a szenvedélyes elmét, tudatot lecsendesítse.[40] A *saṃyama* – Tenigl-Takács szavaival szólva – olyan, mint egy lézerágyú, ami rendkívüli képességeket tud előhívni.[41] A különleges képességeket, a nagy erőket leíró *sūtrákat* sem mutatom be, mert amúgy is akadályt jelentenek a *yoga* gyakorlás útján, és osztom Farkas véleményét, hogy ezeknek a rendkívüli mágikus-mitikus képességeknek a megjelenése amúgy is zavarba ejtő lehet.[42] Ebből a fejezetből még a felszabadulás állapotának elérését leíró *sūtrák* bemutatását is terveztem, de ezek értelmezése sem fért bele a dolgozatomba.

A *Yoga-sūtrák* negyedik fejezete a *kaivalya-pādaḥ* pedig már magát a célt írja le, ami a megszabadulás, az anyagból való felszabadulás állapota, és 34 *sūtrából* áll. Ebből a fejezetből terveztem az élet körforgásáról, a cselekedetek hatásáról szóló és az ezekkel kapcsolódó vágyaink, emlékeink lenyomatait leíró *sūtrák bemutatását,* a hozzájuk

[37] A *karma* szó rövidebb értelemzésre a dolgozatom előző fejezetében már kitértem: 33 o.
[38] *Y.s.* 2.29.
[39] S*aṃyama* szanszkrit szó jelentése: összetart, elme koncentráció, érzékek irányítása, önkontroll, vezérlés.
[40] Lásd: 29. függelék
[41] Lásd: 28. függelék
[42] Szakdolgozatom: fordítók bemutatása fejezet: 18.

kapcsolódó alapfogalmak meghatározását. A dolgozatom keretébe sajnos ezek a *sūtra* részletezések sem fértek bele. A fejezet további *sūtrái* a felszabadulás állapotát írják le. Így végül zárásként Patañjali *Yoga-sūtrájának* utolsó vezérfonalát mutatom be az ötödik fejezetben, melyben a célhoz ért gyakorló felszabadul, teljesen átadja magát Istennek.

3. Patañjali sūtráinak magyar fordításai

Patañjali *Yoga-sūtrájának* első magyar fordítása 1942-ben jelent meg Baktay Ervin: *A diadalmas jóga. Rádzsa jóga: A megismerés és önuralom tana* című művének második részében. Dolgozatomban a több kiadást[43] is megélt kötet 1992-es második kiadását használom. Baktay a könyvében megadja, hogy a *sūtrák* szanszkrit szövege mellett milyen műveket[44] használt fel a fordítási munka során.

Egy évvel később Kaczvinszky József: *Kelet világossága I–III.* című több könyves műve harmadik kötetének második fejezetében adja közre Patañjali *Yoga-sūtrájának* fordításait. Kaczvinszky trilógiájának első kötete 1942-ben jelent meg, a harmadik kötete egy évvel később, 1943-ban. Dolgozatomban a harmadik kötet 1995-ös kiadását használom. Ebben a műben nincs megadva, hogy pontosan mely szanszkrit szövegből dolgozott, de az irodalmi forrásmunkák fel vannak sorolva.[45]

1994-ben jelent meg Fórizs László Patañjali *Yoga-sūtrájának* fordítása a *Dhammapada: Az erény útja* című mű függelékében. A könyvet a Farkas Lőrinc Imre Kiadó adta ki Budapesten. Fórizs az első kiadásban még nem adja meg, hogy melyik szanszkrit szövegből dolgozott, viszont azt jelzi, hogy mely két kommentárt használta a munkája során.[46] Megadja a felhasznált irodalom listáját,[47] amely számos nyugati és hindu művet is tartalmaz.

Ugyanebben az évben, 1994-ben jelent meg Farkas Attila Márton – Tenigl-Takács László közös munkája: *A számvetés megokolása. Az igázás szövétneke: Számkhja-káriká. Jóga-szútra* címmel, amelyet A Tan Kapuja Buddhista Főiskola adott ki szintén Budapesten. A könyvük elején jelzik, mely szanszkrit szövegekből dolgoztak.[48]

Ezt követi Fórizs második, javított, bővített kiadása 2002-ben, *Patañjali: A jóga vezérfonala* címmel a Gaia Multimédia Stúdió kiadásában Budapesten. Fórizs itt már a könyve elején nagyon részletesen tünteti fel a szanszkrit szöveg rekonstruálásához használt forrásokat.[49]

---

[43] Baktay Ervin: *A diadalmas jóga*, Bp., Pantheon, 1942; 2. kiad. Bp., Szukits, 1992; 3. kiad. Bp., Szukits, 2001.
[44] Baktay 1992: 181.
[45] Kaczvinszky 2006: 358.
[46] Fórizs 1994: 179.
[47] Fórizs 1994: 208.
[48] Farkas – Tenigl-Takács 1994: 4.
[49] Fórizs 2002:4.

Tóth-Soma fordításában a *Yoga-sūtra* első részének első kiadása 2015-ben jelent meg, majd három évvel később a *Yoga-sūtra* második része is napvilágott látott a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola kiadásában. Ebben a műben sincs megadva a szanszkrit szöveg, amiből dolgozott, viszont a *Yoga-sūtra* második részének kiadásában utalást tesz a szanszkrit szöveg pontosítására.[50] Dolgozatomban az első kötet második, 2017-es és a második kötet 2018-as kiadását használom.

Itt jelzem, hogy Fórizsnak a második művében[51] található szanszkrit szövegét fogom használni a *sūtrák* bemutatásánál, mivel ez az egyik pálmalevélre írt szanszkrit szöveg *devanāgarī*[52] írásának a latin betűs átírását is tartalmazza.

[50] Tóth-Soma 2017: 15.
[51] Fórizs 2002.
[52] „A szanszkrit szövegek leginkább *devanāgarī* írással írt kéziratokban maradtak fenn, a modern kiadások is gyakran ezzel az írással készülnek, noha újabban a latin betűs átírást is használják." (Körtvélyesi 2014: 23.)

4. A magyar fordítók bemutatása

4.1. Dr. Baktay Ervin

Dr. Baktay Ervin: *A diadalmas jóga* című könyvében[53] a *yogáról* úgy ír, mint hindu bölcselet és a hindu vallásos misztika átélésének velejárója. Majd tovább viszi a gondolatmenetét, hogy a *yoga* minden vallásos átélés velejárója.[54] A magyar indológia egyik legnagyobb alakja több évet töltött Indiában. Élményeiről az *Indiai Éveim*[55] című könyvében is beszámol. A könyv előszavát a kötet gondozója, dr. Bethlenfalvy Géza orientalista, egyetemi oktató írta. A terjedelmes bevezetés alaposan bemutatja a szerző életútját, így ez a mű is nagy segítség volt a vizsgálatban, mivel a múlt század kiemelkedő magyar polihisztora közel hat évtizede halt meg, így vele nem tudtam interjút készíteni.

Bethlenfalvy keletkutató, egyetemi tanár, a kötet gondozója, Baktayról, mint India magyar szerelmeséről ír, aki több mint fél évszázadot az életéből India megismerésére áldozott, miközben folyamatosan hírt adott India értékeiről, művészetéről, vallásáról, önismereti módszereiről, az indiai emberek gondolkodásáról, valamint betekintést adott India mindennapi életébe is. Baktay vonzódásának magja egy szanszkrit dráma volt, melyet tinédzser korában olvasott. Később Hollósy Simon müncheni festőiskolájában volt alkalma többet megtudni Indiáról, egyrészt Hollósy József, Simon öccse révén, aki nemcsak művész volt, hanem az első magyarországi buddhista egyesület alapítója is. Ráadásul Baktay nővére ekkoriban ment feleségül egy indiai szikh arisztokratához, aki az első világháború alatt *yogát* tanított a magyar értelmiségnek Budapesten. Így sógora volt első *yoga*-tanára, és tőle kezdett el szanszkritul tanulni is. Baktay a háború alatti frontszolgálat hatására mindinkább a keleti tanok és a keleti kultúra megismerésére vágyott.[56] Baktay polihisztor volt: „Vegyünk számba néhányat a megnyilvánult arcokból: festőművész, művészettörténész, múzeológus, író, műfordító, tudósító, utazó, földrajztudós, lapszerkesztő, csillagjós, jógamester, filozófus, indián törzsfőnök… és ez még nem minden.”[57] Indiáról majdnem félszáz könyvet írt, több témában: az indiai

[53] Baktay 1992.
[54] Baktay 1992: 7.
[55] Baktay 2004.
[56] Baktay 2004: 5-7.
[57] Baktay 2004: 7-8.

emberekről, a mindennapi életről, a keleti vallásról és filozófiáról, az irodalomról, a védikus szentírásokról és persze a *yogáról*, melyet gyakorolt is. Több szanszkrit művet is lefordított és átdolgozott, köztük a *Mahābhārata* és a *Rāmāyaṇa* eposzokat is. Három évet élt Indiában, ez alatt bejárta az egész országot, rengeteg ismeretségre tett szert, és még a hindu nyelvet is megtanulta.[58]

Baktay szerint India a transzcendentális út lehetőségét, az anyagi világ kötelékéből való felszabadulás esélyét hagyja örökül az emberiségre. Erről részletesebben is ír, azokkal az időkkel kapcsolatban, amikor egy *yogī* vezeti Baktay meditációs gyakorlását.[59]

Indiai tartózkodásának egy maláriás megbetegedés vetett véget, haza kellett jönnie az egészsége megőrzése érdekében. Mindenesetre ezután is sok műve születik Indiával kapcsolatban, több témában pl. a művészet vagy az asztrológia területén. Ekkor, az 1930–1940-es években alkotja meg két, a védikus tudást bemutató művét is: a *Szanáthana Dharmát – az örök törvény* és a *Diadalmas jóga – Rádzsa jóga – a megismerés tana* című műveit. Utóbbinak szerves része Patañjali *Yoga-sūtráinak* magyar fordítása is.[60]

Baktay műveiből egyértelműen kivehető, mit tart az emberiség legfőbb feladatának, amely ma is legalább ugyanannyira aktuális, mint a múlt század elején: „meg kell tanulnunk, hogyan éljünk együtt szeretetben, megértésben – igen, meg kell kísérelnünk, hogy magunk is mássá legyünk…”[61]

4.2. Dr. Farkas Attila Márton és dr. Tenigl-Takács László

Dr. Farkas Attila Márton A Tan Kapuja Buddhista Főiskola adjunktusának és dr. Tenigl-Takács László A Tan Kapuja Buddhista Főiskola docensének közös fordítása is eredeti szanszkrit szövegekből készült. Az interjúk alatt megtudtam, hogy a közös munka alapját Tenigl-Takács szanszkrit nyelvi tudása jelentette, melyhez Farkas a filozófiai és a pszichológiai tudását adta.[62]

---

[58] Baktay 2004: 8-10.
[59] Baktay 2004: 314-327.
[60] Baktay 2004: 16-17.
[61] Baktay 2004: 18.
[62] Lásd: 28. függelék

Farkas Attila Márton keletkutató, vallástörténész, egyiptológus, kulturális antropológus, ökopolitikai publicista. Több film létrehozásában vett részt, filmkritikákat írt, és filmekkel kapcsolatos rádióműsort is vezetett. Érdeklődési köre szerteágazó: az egyiptomi gondolkodás logikájáról vagy társadalomtudományi témákban[63] szerzett tapasztalatait gazdag publikációkba szublimálja.[64] Már az egyetemi évei előtt – 1985 februárjában – szanszkrit nyelvet és buddhista filozófiát tanult a Magyarországi Buddhista Misszió Körösi Csoma Sándor Intézetben.[65] Ez akkoriban, Farkas leírása szerint, egy berendezett garázs volt, innen nőtt ki később a buddhizmus magyarországi intézményrendszere, és itt ismerte meg akkori tanárát, későbbi fordítótársát, Tenigl-Takácsot. Pár évvel később 1988-ban kezdték el Patañjali *Yoga-sūtráinak* fordítását is (párhuzamosan az *upaniṣadokkal* együtt). Farkas az interjú során kiemelte, hogy a *Yoga-sūtrák* lefordítása nem egyszerű feladat, mivel nominális, nagyon enigmatikus mondatokból áll, és ahány fordítással találkozott, mindegyik nagyon különböző. Projekciós mezőhöz hasonlítja a fordításokat, melyre az olvasó saját képzeteit vetíti rá. Ennek a szubjektív nézőpontnak a beemelésével folyik jelenleg – 30 év után újra – a *Yoga-sūtrák* közös fordításának átdolgozása, melynek során, a tradicionális kommentárokéhoz hasonlóan, minden egyes *sūtrához* egyéni kommentárokat írnak. Farkas szerin a *Yoga-sūtrák* lefordítása maga a meditáció vagy kontempláció, a fordítási folyamatot a *savitarka samādhihoz*[66] hasonlítja.[67]

Az első magyar fordítást két év alatt, 1990-ben fejezték be. Farkas azt mondja, hogy szinte missziónak tartották, hogy mindent lefordítanak magyarra, ha kell, szavakat gyártanak. Ezt ma már nem tartja jónak, illetve egy ambivalens művészi próbálkozásnak gondolja, mert az emberek általánosságban nagyon nehezen vagy egyáltalán nem értik. Ma már a *Yoga-sūtrák* lefordítását költői irodalmi műalkotásnak tekinti. Az új fordításban is céljuk, hogy mindent magyarra fordítsanak, de köznyelven. Lesznek olyan szavak, amelyeket nem fognak tudni lefordítani, mint például a *karma*.[68] (Ezeknek a fogalmaknak a részletezésére a hatodik fejezetben térek ki bővebben).

Farkas tradicionális *aṣṭāṅga-yogát* nem gyakorol, buddhista koncentrációs meditációt végez. Az interjú során az is kiderült, hogy nem konzultált indiai tanítóval a

[63] http://mek.oszk.hu/07700/07795/html/#_Toc247601987
[64] https://www.tkbf.hu/oktatas/oktatok/farkas-attila-marton-dr
[65] https://hu.wikipedia.org/wiki/Farkas_Attila_M%C3%A1rton
[66] A *samādhi* egyik fajtája, amely a gondolkodással együtti megismerésen alapszik.
[67] Lásd: 27. függelék
[68] Lásd: 27. függelék

fordítás kapcsán. Elmondása szerint a katolicizmus és a keresztény misztika nagyon nagy hatást tett rá. Véleménye szerint az egyetlen terület, ahol a világ egymástól nagyon különböző vallásai összeérnek, a misztika, mely univerzális, mély tapasztalásokat közvetít. Farkas szerint le kell hántani az adott vallás kulturális nyelvét és szimbolikáját, és akkor az ember megláthatja, hogy ugyanarról ír Eckhart mester[69], mint amiről a *Prajñāpāramitā Sūtra*[70]. [71]

Tenigl-Takács László díszdoktori címét a Körösi Csoma Sándor Intézetben kapta, ezután részt vett A Tan Kapuja Buddhista Egyház, illetve Főiskola alapításában, ahol azóta is tanít. Szünetet csak abban a néhány évben tartott, amikor leköltözött Baranya megyébe, ahol a cigány fiatalok számára általa alapított gimnáziumban tanított. Tanulmányai és versei[72] mellett számos orientalisztikai és vallásfilozófiai szakkönyvet fordított. „Szakterülete a buddhista és hindu filozófia, a cigány kultúra és a szépirodalom. Költészetében a buddhista világszemlélet értékeit igyekszik a tradicionális európai versformákba átültetni.”[73]

Tenigl-Takács sem gyakorol tradicionális *aṣṭāṅga-yogát*, korábban *hatha-yogát* és *prāṇāyāmát* gyakorolt. A *yoga* tudományának bölcseleti és pszichológiai üzenete van rá nagy hatással, mivel a *yoga* szövegeinek tanulmányozása is rendkívüli átalakulási lehetőséget tud adni az olvasónak. Elmondása alapján a keresztény és zsidó látásmód ugyanolyan szervesen hozzátartozik, mint a hindu, buddhista és sámánista filozófiák is, de nem kötelezné el magát egyik mellett sem.[74]

Az *Upaniṣadokat* 1992-ben fordította le, míg a *Sāṁkhyakārikāt* a *Yoga-sūtrákkal* együtt Farkassal közösen, 1994-ben.[75] Az interjú elején már kiderül, hogy ez utóbbi két mű az általa legjobban ismert szanszkrit szöveg, melyek rövidségük miatt is alkalmasak a fordításra és a kommentálásra is. A közös fordítás célja az volt, hogy megpróbálják átültetni a szanszkrit szöveget magyar irodalmi nyelvre (erre a *sūtrákhoz* írt magyarázataikban is utalnak). A szavak, a szöveg magyarítása nehéz, mivel az indiai

[69] Eckhart mester késő középkori keresztény misztikus, filozófus, teológus.
[70] *Prajñāpāramitā Sūtra*: A *Mahāyāna* (nagy-szekér) buddhista iskola filozófiai alapjait leíró szútrák, a *prajñāpāramitā* szanszkrit szó jelentése a bölcsesség tökéletessége.
[71] Lásd: 28. függelék
[72] Tenigl-Takács 2015.
[73] https://liget.org/szerzo.php?szerzo_id=54
[74] Lásd: 28. függelék
[75] https://www.tkbf.hu/oktatas/oktatok/tenigl-takacs-laszlo

filozófiai alapszövegek lefordításában nem alakult ki egységes terminológia, mert millió jelentésűek a szavak, és az adott kontextusnak megfelelően mást és mást jelentenek.[76]

Tenigl-Takács az interjú során még azt is elmondta, hogy több *Yoga-sūtra* fordítást (angol, német és magyar verziókat) olvasott már a közös munka megkezdése előtt (ezekből kiemelte Kaczvinszkyét, Fórizs Lászlóét és Vivekánandáét), viszont alapvetően szanszkrit szövegre támaszkodtak a *Yoga-sūtra* fordításakor. Majd hozzátette, hogy a szanszkrit szöveget nagyon alaposan végigvették, annak ellenére, hogy a *Yoga-sūtra* könnyebb szövegnek számít. Tenigl-Takács meglátása szerint Patañjali eléggé támaszkodik a korabeli *Theravāda* buddhista iskola[77] meditációs gyakorlására (erre a gondolatra Fórizs inspirálta). Tenigl-Takács szerint Patañjali több helyen is kiegészíti azt, ami a *Theravāda* kánonban van. Erre egyik példának az első fejezet 33-dik *sūtráját*[78] emeli ki: összekapcsolja a buddhizmus *bhāvanā*[79] gyakorlataival. Tenigl-Takács szerint Patañjali gyakorolhatott buddhista meditációs technikát, mert ha a *Sâṁkhya*-filozófiai részt kivennénk a *Yoga-sūtrákból,* akkor buddhista tanításnak is megfelelne.[80] Tenigl-Takács hipotézisének további példáira nem térek ki bővebben, viszont szeretném itt megjegyezni, hogy ez is egy külön kutatási téma lehetne.

A két fordító szerteágazó tanulmányai, meglátásai, az alapfogalmak szerteágazó fordítási lehetőségei rendkívül érdekes hipotézisek felállítására adnak lehetőséget a fordítások bemutatása során. Az első interjú alatt kiderült, hogy a két fordító jelenleg éppen átdolgozza közös fordítását, tehát újra elmélyültek a *Yoga-sūtrákban.*[81]

---

[76] Lásd: 28. függelék
[77] *Theravāda* szanszkrit szó jelentése: az öregek tanítása. A *Theravāda* vagy más néven *Hīnayāna* (kis-szekér) buddhista filozófiai iskola, a Páli kánon tanításain alapszik.
[78] *Ys.*1.33.
[79] Buddhista meditációs forma. A *bhāvanā* szanszkrit szó jelentése: fejlesztés, művelés, létesülés.
[80] Lásd: 28. függelék
[81] Lásd: 27. függelék

4.3. Dr. Fórizs László

Dr. Fórizs László tanár, műfordító, fizikus, aki már a gimnáziumi évei alatt elkezdett szanszkritul tanulni. Számos védikus művet[82] fordított már le, és emellett több írása is jelent meg vallástudományi, filozófiai és fizikatudományi témákban.[83] Jelenleg A Tan Kapuja Buddhista Főiskola főiskolai tanára. Fórizs két alkalommal is – több éves különbséggel – lefordította a *Yoga-sūtrákat*. Fórizs nem vállalta az interjút, így nem tudtam a két fordítás körülményeiről is kérdezni. Ezt nagyon sajnálom, mert az első fordításban nincsen benne az összes *sūtra* fordítása, mint például a *siddhiket* (csodálatos képességek) leíróké sem. Többszöri próbálkozásom ellenére sem tudtam erre a kérdésre választ kapni, így csak találgatni tudok (mivel a szanszkrit nyelvű szövegekben, amiből dolgozott, benne vannak), hogy ezek amúgy is akadályt jelenthetnek a *yoga* gyakorlás útján, így nem érezte fontosnak az első fordításban való megjelenítést. Farkas szerint azért hagyhatta ki, mert egy mai, felvilágosult, nyugati ember számára a mágikus-mitikus képességek megjelenése zavarba ejtő lehet.[84] Akárhogyan van is, szerencsére a fordításaiban terjedelmes szójegyzéket és végjegyzetet adott meg, ami segített az alapfogalmak tisztázásában is.

4.4. Dr. Tóth-Soma László

Dr. Tóth-Soma László avatáskor kapott neve[85] Gaura Kṛṣṇa Dāsa. A Bhaktivedanta Hittudományi Elméleti és Alkalmazott Jógatudományi Tanszék vezetője,[86] *vaisnava* teológus, jóga-meditáció oktató és vallásfilozófus, a doktori fokozatát ez utóbbi tudományterületen szerezte Indiában.[87] A *Yoga-sūtrák* fordításai mellett neki is sok műve jelent meg védikus témákban: a meditáció,[88] a pszichológia, a védikus világkép[89]

[82] Fórizs 2016.
[83] https://www.tkbf.hu/oktatas/oktatok/forizs-laszlo-dr
[84] Lásd: 27. függelék
[85] A Krisna-tudatban avatáskor a lelki tanítómester lelki nevet ad a tanítványnak.
[86] https://www.bhf.hu/foiskola/tanari-kar
[87] http://gaurakrisna.hu/szemelyes/szakmai_oneletrajz/
[88] Tóth-Soma 2014.
[89] Tóth-Soma 2017.

és a transzcendencia területén. Tartalmas interjút készítettem vele, mivel a *Yoga-sūtrákból* is rendszeresen tart előadásokat a főiskolán, gyakorlatilag napi szinten foglalkozik Patañjali *Yoga-sūtráival.*

Az interjú során megtudtam, hogy Tóth-Soma kb. 2000 környékén kezdte el gyakorolni a *yogát*, és a fizikai tapasztalások mellett a *yoga* elméletét is elkezdte tanulmányozni. Mivel ekkor már több mint 10 éve gyakorolta a *Kṛṣṇa*-tudatot, a filozófiáját, szellemiségét ismerte a *Bhagavad-gītából,* az *upaniṣadokból.* Amikor kb. 20 éve a jóga fizikai aspektusát kezdte el gyakorolni, szerette volna megtudni, hogy ennek mi az alapja. Ekkor kezdett el foglalkozni a *Haṭha-yoga-pradīpikāval,* a *Gheraṇḍa-saṁhitāval,* a *Śiva-samhitāval* és Patañjali *Yoga-sūtráival* is*:* ez utóbbi az, ami a gyakorlattal és az elmélettel is foglalkozik. Ekkor határozta el, hogy lefordítja és magyarázatokkal látja el a *Yoga-sūtrákat.*[90]

Tóth-Soma az összes fordítást ismeri, de alapvetően a szanszkrit szövegből indult ki ő is. Kiemelte az interjú alatt, hogy fontos volt a fordításnál, hogy Patañjali *Yoga-sūtrái* összegző irodalom, a védikus irodalom *yogával* foglalkozó részeiből foglalja össze a lényeget. Tóth-Soma meggyőződése, hogy a *sūtrák* olyanok, mint a kódok, mivel Patañjali alig magyaráz valamit, csak kijelent dolgokat, viszont ezeknek a dolgoknak a jelentését a védikus irodalomban meg lehet találni. Így a szanszkrit szöveg fordításakor azt vizsgálta, hogy hol vannak jelen még olyan tartalmak, amelyeket Patañjali leírt. Ezeket főleg a *yoga* fizikai aspektusával foglalkozó *upaniṣadokban* találta meg. Ez segített neki irányt mutatni a fordításban, hogy egy szó mit jelent, és melyik fordítását használja. Emellett még megnézte a tradicionális *yogīktól* származó magyarázatokat. Itt az interjú során kiemelte Vyāsa: *Yogabhāṣya* című magyarázatát, illetve Vācaspati Miśra és Vijñābhikṣu magyarázatait.[91] Mindezeket pedig végül összehasonlította azzal, hogy mit mond az eredeti szentírás (*śrāstra*), mert a védikus hagyomány szerint ezek kinyilatkoztatások, olyan alapok, melyekre minden visszavezethető. Tóth-Soma többször volt Indiában, ahol déli *vaisnava* tanítókkal, *haṭha-* és *kriyā-yogīkkal* is tudott konzultálni a *sūtrákkal* kapcsolatban is.[92]

A 2015-ben megjelent 1. kötet, majd azt követően egy évre rá a 2. kötet az utóbbi 10 év munkájának gyümölcse, amelynek folytatásaként jövő tavasszal jelenik meg a 3. és a 4. kötet is. Így Tóth-Soma is elmélyültként van jelen a *Yoga-sūtrákban.* Emellett

[90] Lásd: 29. függelék
[91] http://gaurakrisna.hu/joga-szutra/jogaszutra_temaja_szerkezete/
[92] Lásd: 29. függelék

jelenleg is a napi *sādhanájának* részét képezi a *yoga* fizikai aspektusának (*āsana* és *prāṇāyāma*) gyakorlása is.

4.5. Kaczvinszky József

Kaczvinszky József magyar szakíró, keletkutató, műfordító, jógaoktató. A többi fordítóhoz hasonlóan már egész fiatal korától kezdve nagy műveltségre tett szert, és nagyon érdeklődött a távol-keleti bölcseletek és a modern nyugati irányzatok iránt is.[93] Már a húszas években publikált keleti filozófiáról, nyugati pszichológiáról, miszticizmusról,[94] valamint előadásokat is tartott a *Yoga-sūtrákról* is.[95] Sajnos Kaczvinszky életéről nem sok információ maradt fent, viszont belső világának, gondolkodásának megismerésében nagy segítség a Kelet világossága című háromkötetes terjedelmes műve,[96] amelynek a harmadik része tartalmazza a *Yoga-sūtrák* fordítását is.

Az ELTE egy publikációjában *yogīnak*, a *raja yoga* mesterének nevezik, aki gyakorolja a *yogát*, és a szellemi elmélyedés útjának is tekinti.[97] Tapasztalatairól még meditációs naplót is vezetett. Patañjali *Yoga-sūtráinak* fordítása előtt 20 évig tanulmányozta a *yogát*.[98]

Kaczvinszky – jóllehet a szanszkrit nyelvről is tartott előadásokat – a Kelet világossága című művében mégis mellőzi a szanszkrit szavak használatát, a *yoga* alapfogalmainak könnyebb megértése végett.[99] Mindezt sokszor úgy oldotta meg, hogy a nyugati pszichológia tanaival, fogalmaival írt le egy alapfogalmat, értelmezést, ezeket majd a kapcsolódó fejezetekben fogom példákkal bemutatni.

Tenigl-Takács interjúja alatt elmondja, hogy Kaczvinszky fordítását nagyon különbözőnek találta a többitől, és felmerült benne, hogy talán nem is a szanszkrit szövegből dolgozott. Ha így volt, akkor a Vivakananda szövegét ismerhette, de attól is

---

[93] https://hu.wikipedia.org/wiki/Kaczvinszky_J%C3%B3zsef
[94] Kaczvinszky 2015.
[95] https://terebess.hu/keletkultinfo/kacz.html
[96] Kaczvinszky 1995.
[97] http://igfekete.elte.hu/?fbclid=IwAR0pfSFC_CFRDsIOY5Nc4g9Cihl9yxbLUXv9cRoAOyJ1dCwwzEro0XL9M88
[98] http://igfekete.elte.hu/docs/Kaczvinszky%20Jozsef%20muvei%202019-01-06.pdf
[99] Kaczvinszky 1995: 6.

eltért. Takács szerint Kaczvinczky fordítását egy saját belső út és egy meditációs élmény is inspirálhatta. Kaczvinszky – a fordítótársához, Baktayhoz hasonlóan – az előszóban kiemeli, hogy a *yoga* irányzatok végső célja a kötöttségekből való felszabadulás.[100]

[100] Kaczvinszky 1995: belső borító.

5. Yogasya prayojanaṁ kaivalyeśvaraḥ

A bevezetőben már jeleztem, hogy a szakdolgozat terjedelmébe nem fért bele az összes *sūtra* magyar fordításainak bemutatása. Így most ebben a fejezetben három *sūtrát* mutatok be. A három kiválasztott *sūtra* a *yoga* és a *yoga* filozófia két legfontosabb fogalmának meghatározása, értelmezése is egyben. A fejezet címe is ezekre a fogalmakra utal: a *yoga* célja Isten mint megszabadulás vagy a megszabadulás mint Isten. A kiválasztott *sūtrákat* (a műben is megtalálható sorrendben) részletesen, a fordítási hasonlóságok és különbségek kifejtésével szemléltetem, a kapcsolódó kulcsfogalmak értelmezésével.

A három kiválasztott *sūtra* magyar fordításait a könnyebb átláthatóság végett táblázatokba rendeztem. Minden *sūtrának* (és ezen belül az adott *sūtra* egy-egy külön vizsgált szóösszetételeinek is) külön táblázatot készítettem. A táblázatokban a *Yoga-sūtra* magyar fordítások első kiadásainak időrendi sorrendjét követtem egy kivétellel. A kivétel oka, hogy Fórizs két fordítását rögtön egymás után helyeztem el a táblázatban. Így könnyebb meglátni a két fordítás között eltelt hat év közötti különbségeket vagy egyezőségeket. Ismét jelzem, hogy a Fórizs második művében[101] lévő szanszkrit szöveg *devanāgarī* írásának a latin betűs átírását használtam a *sūtrák* bemutatásánál. Ezek az alapjai az alfejezetek címeinek is, és a táblázatban is nagyrészt ezek szerepelnek. A táblázatokban az adott alfejezetben vizsgált fogalmak forrásnyelvi és célnyelvi szavait félkövérrel írtam. Továbbá a vizsgált fogalmak kifejtésénél, az adott fogalomhoz tartozó rész elején is a forrásnyelvi szavakat (és a hozzájuk tartozó igei gyököket, igekötöket is) is félkövérrel írtam, a könnyebb átláthatóság érdekében.

A fordítások bemutatását a leginkább eltérő fordítással kezdem. A fordítókkal készült interjúk, a műveik tanulmányozása és az általam elérhető könyvek[102] segítenek bemutatni a fordításokat. Itt jelzem, hogy szakdolgozatomnak nem témája a fordítás tudományában elmerülni; mivel ez sohasem lesz olyan pontos, mint az atomfizika, amennyiben a fordítók szubjektivitása, elfogultsága nem kiküszöbölhető.[103] A fordítandó művet egy márványtömbhöz hasonlíthatjuk,[104] melyből a fordítók kifaragják

[101] Fórizs 2002.
[102] Amelyek nagyrészt a házi könyvtáram részei.
[103] Kappanyos: 2015.12-13.
[104] Kappanyos: 2015.19.

saját szobrukat, azaz megalkotják a saját fordításukat, melyekre nagy hatással van a nyelv történelme, hagyománya, kultúrköre.[105] Tulajdonképpen egy-egy fordítás egyben egy-egy kulturális transzfer is, amely beépül az adott nyelvű kultúrába.[106] A fordítók magyarázatai támogatást adnak a szerzők egyéniségének, hitvallásának és filozófiájának megismeréséhez. Ezáltal körvonalazódik az is, hogy egy-egy fontos fogalom kinek mit jelent, és ez hogyan jelent meg a fordításokban.

A szavak jelentéseinek bemutatásában elsődlegesen Monier-Williams szanszkrit–angol nyomtatott[107] szótárát és a szótár Kölni Egyetem által megjelenített internetes verzióját[108] használom.

5.1. Yogaś citta-vṛtti-nirodhaḥ

Először a *Yoga-sūtrák* második *sūtráját* mutatom be. Amely a *yoga* fogalmának definíciója Patañjali művében.

	Forrásnyelvi szöveg
	***yoga**ś citta-vṛtti-nirodhaḥ*
Fordító	**Célnyelvi szöveg**
Dr. Baktay (1942)	A **Jóga**: az elme-közeg változásainak elnyomása.
Kaczvinszky (1943)	A **yoga** az elmében zajló alakulásoknak a megszüntetése.
Farkas–Tenigl-Takács (1994)	Az **Igázás** a tudat rezdüléseinek lebírása.
Fórizs László (1994)	Az **elme leigázása** a tudatfolyamatok kioltása.
Fórizs László (2002)	Az **elme leigázása** a tudatfolyamatok kioltása.
Dr. Tóth-Soma (2015)	A **jóga** [az a folyamat, amely] az anyagi tudat működésének megfékezésére, illetve leállításá[ra irányul].

1. táblázat. A *Yoga-sūtrák* első fejezetének második *sūtrájának* magyar fordításai. Saját kutatás alapján.

[105] Kappanyos: 2015.21
[106] Kappanyos: 2015.300.
[107] Monier-Williams: 2005.
[108] https://www.sanskrit-lexicon.uni-koeln.de/scans/MWScan/2020/web/index.php

A táblázatban első látásra Kaczvinszky fordítása tűnik ki, mivel nem fordította le a ***yoga*** szót, hanem forrásnyelvi szövegből idegen szóként vette át az egész műben. A fordító a legtöbb esetben nem veszi át a szanszkrit kifejezéseket a művében. Kaczvinszky ezt meg is indokolja: háromrészes műve első kötetének bevezetőjében leírja, hogy szándékosan nem használja a szanszkrit kifejezéseket a szövegben, azért, hogy az olvasó jobban megértse a fogalmakat.[109] Kaczvinszky előszava is mutatja, hogy Magyarországon az 1930-as évek óta az idegen szavak fordítására a szómagyarítás volt a tendencia.[110] Kaczvinszky jelzi, hogy az aforizmák magyar szövege értelmezés szerinti fordítás.[111] A fordító a legtöbb esetben valóban nem használja a szanszkrit kifejezésket a művében, ám pár kivételt tesz. Erre az egyik példa a *yoga* szó idegen szóként való átvétele. Baktay sem fordította le a *yoga* szót. A *jóga* szót jövevényszóként vette át a vizsgált *sūtra* fordításában. Tóth-Soma szintén nem fordította le a *yoga* szót, és Baktayhoz hasonlóan a *jóga* szó jövevényszóként való használatát választotta, viszont még hozzáteszi zárójelben: *az a folyamat, amely*; ezzel pontosítja a *jóga* szó jelentését. A Farkas – Tenigl-Takács fordítópáros a *yoga* szót *Igázás*nak fordította le. Fórizs a *yoga* szót az *elme leigázásá*nak fordította le mindkét fordításában. Úgy tűnik, hogy az elme szó betoldásával Fórizs kiemelte a *yoga* szót, és ezzel a műveletével pontosítja is.

Vizsgálódásom következő lépése a *yoga* szó szótárban megtalálható fordításainak bemutatása.[112] A szanszkrit ***yoga*** szó a szanszkrit √***yuj*** gyökből származik. Monier-Williams szótárában több tucat jelentését találhatjuk a √*yuj* szónak.[113] Körtvélyesi Tibor szanszkrit nyelvkönyvének[114] alaktárában megtalálhatjuk a szanszkrit irodalomban gyakrabban használt igegyökök jelentéseit is. A nyelvkönyvben a √*yuj* gyökhöz az ’igába köt’[115] meghatározás van megadva. Monier-Williams szótárában is elsőként van megadva a √*yuj* szó fordításának az ’igáz’[116] ige. A szótárban megtalálható többi jelentése közül az alábbiakat emelem ki: ’csatlakozik’,[117] ’egyesül’[118] és ’fordít, irányít,

[109] Kaczvinszky I. 1995: 6.
[110] Grétsy és Kemény 2005: 10.
[111] Kaczvinszky III. 1995: 285.
[112] A szakdolgozatom kutatásának tárgyában a legfontosabb, hogy mit tartottak mérvadónak a fordításaikban, azaz mely szót választották ki a szótárból.
[113] Lásd: 1. függelék.
[114] Körtvélyesi 2006.
[115] Körtvélyesi 2006: 252.
[116] ’to yoke’ (Monier-Williams 2005: 853.)
[117] *’to join*’ (Monier-Williams 2005: 853.)
[118] *’to unite*’ (Monier-Williams 2005: 853.)

rögzít vagy koncentrál (az elme, a gondolatok)'.[119] Továbbá Monier-Willimas a vizsgált szó fordítására ezeket is ajánlja a *Bhagavad-gītā* és a *Maitrâyaṇîyopaniṣad* védikus művekben: 'koncentrálni, összpontosítani az elmét az univerzális szellemmel való egyesülés megszerzése érdekében, elmerülni a meditációban (mint a *yogában)'.*[120] Következő lépésként megnéztem magának a ***yoga*** szónak a fordítását a szótárban, és erre is számos lehetőséget találtam,[121] ezeknek nagy része megegyezett az ige gyökének a fent példázott jelentéseivel. Majd a szótárt tovább vizsgálva arra jutottam, hogy Monier-Williams sem elégedett meg a *yoga* szó egyszavas fordítási lehetőségeivel. Több lehetséges definíciót is megad, amelyeket egy-egy adott védikus műhöz kapcsol is. Patañjali *sūtrái* kapcsán így értelmezi a *yoga* szó jelentését: 'a gondolatok alkalmazása vagy koncentrálása, absztrakt szemlélődés, meditáció (és különösen) önkoncentráció, absztrakt meditáció és mentális absztrakció, amelyet rendszerként gyakorolnak, […] amelyek révén az emberi szellem teljes egységet érhet el *Īśvarával* vagy a Legfelsőbb Szellemmel."[122]

Következzék a *sūtra citta-vṛtti* szóösszetételének bemutatása:

	Forrásnyelvi szöveg
	citta-vṛtti
Fordító	**Célnyelvi szöveg**
Dr. Baktay (1942)	az elme-közeg változásai
Kaczvinszky (1943)	az elmében zajló alakulások
Farkas–Tenigl-Takács (1994)	a tudat rezdülései
Fórizs László (1994)	a tudatfolyamatok
Fórizs László (2002)	a tudatfolyamatok
Dr. Tóth-Soma (2015)	az anyagi tudat működése

2. táblázat. A *citta-vṛtti* szanszkrit szóössszetétel magyar fordításai. Saját kutatás alapján.

[119] *'to turn or direct or fix or concentrate (the mind, thoughts &c.)'*(Monier-Williams 2005: 853.)
[120] *'to concentrate the mind in order to obtain union with the Universal Spirit, be absorbed in meditation (also with yogam)*' (Monier-Williams 2005: 853.)
[121] Lásd: 2. függelék.
[122] *'application or concentration of the thoughts, abstract contemplation, meditation, (esp.) self-concentration, abstract meditation and mental abstraction practised as a system, […] its chief aim being to teach the means by which the human spirit may attain complete union with Īśvara or the Supreme Spirit;*' (Monier 2005: 856.)

A táblázat alapján elsőre a Farkas – Tenigl-Takács fordítópáros fordítása tűnik ki, a *vṛtti* szó *rezdülés* szóra való fordítása miatt. A fordítópáros a szóösszetétel másik tagját, a *citta* szót *tudat*nak fordította le. Fórizs a ***citta-vṛtti*** szóösszetételt a *tudatfolyamatok* összetett szóval vette át. Tóth-Soma hasonlóan *tudat*nak fordította a *citta* szót, viszont még egy szót betoldott: az *anyagi tudat*. A hozzá kapcsolódó *vṛtti* szó jelentésére a *működés* szót adta meg. Baktay *elme-közeg*nek fordította a *citta* szót. Baktay a *közeg* szó betoldásával egy újabb szófordítási lehetőséget alkotott a *citta* szóra. A *vṛtti* szót *változás*nak határozta meg. Kaczvinszky fordítása értelmező fordítás: a *citta vṛtti* szavakat *az elmében zajló alakulások*nak fordítja.

Vizsgálódásom következő lépése most is a szótárban megtalálható fordítások bemutatása. A *citta* szó a szanszkrit √*cit* gyökből származik. Körtvélyesi Tibor szanszkrit nyelvkönyvének alaktárában a √*cit* gyökhöz a 'gondol' jelentés van megadva.[123] A √***cit*** gyök nagyon sok szónak az alapja a szanszkritban[124], így további számtalan értelmezésnek ad lehetőséget. A szerteáagzó értelmezési lehetőségek a ***citta*** szó értelmezésére meg is mutatkoznak Monier-Williams szótárában.[125] Ezek közül ezeket emelem ki: az 'elképzelés, gondolkodás'[126] és 'intelligencia, ok'[127] szavakat a *Yoga-sūtrákhoz,* 'a szív, elme'[128] szavakat pedig több védikus szentíráshoz is kapcsolja.

A *vṛtti* szó a szanszkrit √***vṛt*** gyökből származik. Körtvélyesi Tibor szanszkrit nyelvkönyvének alaktárában a √*vṛt* gyökhöz a 'forog'[129] jelentés van megadva. Monier-Willimas szótárában rengeteg lehetőségét találjuk a szó értelmezésének,[130] köztük a 'fordul, mozog, létezik'[131] szavakat. A többi szóhoz hasonlóan Monier-Williams szótárában sok jelentését találhatjuk meg a ***vṛtti*** szónak is.[132] Számtalan jelentéséből ezeket[133] emelem ki: 'dolgozás, tevékenység, működés'.[134]

A *citta* szó *anyagi tudat* szóra való fordítása miatt Tóth-Soma fordítását emelem ki a táblázatból. Tóth-Soma az interjúban elmondta, hogy amikor a *citta vṛttijeiről* beszélünk, akkor a *citta* hullámzásairól, működéséről (helyes ismeretszerzés,

---

[123] Körtvélyesi 2006: 237.
[124] Lásd: 3. függelék.
[125] Lásd: 4. függelék.
[126] *' imagining, thought'* (Monier-Williams 2005: 395.)
[127] *' intelligence, reason*' (Monier-Williams 2005: 395.)
[128] '*the heart, mind'* (Monier-Williams 2005: 395.)
[129] Körtvélyesi 2006: 257.
[130] Lásd: 5. függelék.
[131] *'turning, moving, existing'* (Monier-Williams 2005: 1009.)
[132] Lásd: 6. függelék.
[133] Ezeket a szavakat kapcsolja a Maitrâyaṇîyo*paniṣad* védikus műhöz is.
[134] *'working, activity, function'* (Monier-Williams 2005: 1010.)

fogalomalkotás, képzelet, mélyalvás és emlékezés[135]) beszélünk. Tóth-Soma az interjúban azzal folytatta tovább, hogy a *citta* az anyagi tudat, amelyet a különböző tradíciók különböző módon értenek meg. Véleménye szerint Patañjali később (hasonlóan ahhoz, ahogy a szentírások is alátámasztják) visszautal a *cittára,*[136] hogy a *citta* a *manasnak* (elme), a *buddhinak* (értelem, intelligencia) és az *ahaṁkāranak* (hamis ego, én-csináló) az együttese, mivel ez a három hozza létre.[137]

A *vṛtti* szó *rezdülés* szóra való fordítása miatt a Farkas – Tenigl-Takács fordítópáros fordítását emelem ki. A többiek fordításai a *vṛtti* szóra egybecsengnek egymással és a szótárban megtalálható jelentések egyikével. Az interjú során Tenigl-Takács elmondta, hogy ha a tudatot (*citta)* egy tiszta vízű hegyi tóhoz hasonlítjuk, akkor a tudatban lévő *vṛittik* olyanok, mint az ebben a tóban keletkező hullámok. Ezek a hullámok elhomályosítják a látást, nem látható tőlük a tó feneke. A hullámokhoz hasonlóan a *vṛttik* is elhomályosítják a látást, nem látszik az, amit meg kellene látni. Amikor egy kavicsot beledobnak a tóba, akkor elindulnak a hullámok, és hirtelen megszűnik a kristálytiszta felület: ez olyan, mint amikor a meditációban a tudat megrezdül.[138]

Véleményem szerint a Farkas – Tenigl-Takács fordítópárosnál a *vṛtti* szó *rezdülés* szóra való fordítását a fentebb (e fejezet elején) részletezett metaforikus kép inspirálta. A többi fordító a *változás* (Baktay), *folyamat* (Fórizs), *alakulás* (Kaczvinszky), *működés* (*Tóth-Soma*) szavakat használta, amelyek további szinonimái a *vṛtti* jelentéseinek. További vizsgálódásom közben arra lettem figyelmes, hogy a *cittával* kapcsolatban a *vṛtti* szót a víz mozgásának szinonimájával határozza meg majdnem minden magyar fordító az interjúkban és a kommentárokban. Dr. Tóth-Soma a riport során elmondta, hogy amikor a *citta vṛttijeiről* van szó, akkor a *citta* hullámzásairól beszélünk.[139] Kaczvinszky örvényléseket ír,[140] melyben képletesen megjelenik a *forgás* szó is, és fordítótársaihoz hasonlóan művének magyarázatában részletezi a tudatfolyamatok fajtáit[141]. Baktay a magyarázatában hullámzót ír. Így ők is a víz mozgásainak metaforikus képét hívják segítségül a *vṛtti* szó megértéséhez. Bár Fórizs fordításában nem jelenik meg metaforikus kép, a *vṛttiket* az elme sajátos átalakulásaiként adja meg

[135] *Ys.* 1.6.
[136] *Ys.* 1.2.,1.6-11.,1.30. és az ezekhez kapcsolódó *sūtrák* és magyarázatok. Forrás: Tóth-Soma.
[137] Lásd: 29. függelék
[138] Lásd: 28. függelék
[139] Lásd: 29. függelék
[140] Kaczvinszky III. 195: 285.
[141] Kaczvinszky III. 195: 285.

második fordításának végjegyzetében.[142] Fórizs második kiadásának borítóján egy vízcsepp látható, amint rácseppen egy nagyobb víz felületére.

További kutatásom során a tiszta tudat jellemzésre találtam egy példát a *Śrīmad-Bhāgavatamban*, ahol a mű ugyanúgy a víz állapotainak leírásával jellemzi azt:

„Ahogy a víz természetes állapotában, mielőtt kapcsolatba kerülne a földdel, tiszta, édes és nyugodt, úgy a tiszta tudat jellemzője is a teljes nyugodtság, tisztaság és zavartalanság.”[143]

	Forrásnyelvi szöveg
	nirodha
Fordító	**Célnyelvi szöveg**
Dr. Baktay (1942)	elnyomás
Kaczvinszky (1943)	megszüntetés
Farkas–Tenigl-Takács (1994)	lebírás
Fórizs László (1994)	kioltása
Fórizs László (2002)	kioltása
Dr. Tóth-Soma (2015)	megfékezés illetve leállítás

3. táblázat. A *nirodha* szanszkrit szó magyar fordításai. Saját kutatás alapján.

Tenigl-Takács az interjúban elmondta, hogy a ***nirodha*** szó fordítására azért választották a *lebírás* szót, mert aki lebír valamit, az uralkodik is rajta. Aki uralkodik, az király, és ebből kiindulva akkor ebben a jelentésben az is benne van, hogy Patañjali *aṣṭāṅga-yogája* a *yoga* királyi útját (*rāja-yoga)*[144] jelenti.[145] (A *yogára* mint a „Királyi Út”-ra való utalást Baktay könyvében is megtalálhatjuk.)[146] Farkas hozzátette, hogy sokat gondolkoztak, melyik szó lenne a legpontosabb. Azért, mert a *nirodha* szó jelentése: elvágni, elvágni a tudtafolyamatokat, de tradicionálisan is jelenti azt is, hogy valaminek az uralása, és bár a kettő nem ugyanaz, mégis kiegészítik egymást. Így el tudja képzelni,

[142] Fórizs 2002:111.
[143] Bhāg. 3.26.22. Forrás: https://vedabase.io/en/library/sb/3/26/22/
[144] *Raja-yoga* szanszkrit szó, jelentése királyi jóga, minden olyan folyamat, ami a transzcendens megismerésére irányul.
[145] Lásd: 28. függelék
[146] Baktay 1992: 64.

hogy mind a kettő igaz egyszerre. Az egyiknél nem megszüntetem a folyamatot, hanem a hozzá való (a *guṇákhoz,* azaz a kötőerőkhöz való) függőségi viszonyt vágom el.[147] Ez a komplementer megközelítés jelenik meg Tóth-Soma fordításában is, aki a *nirodha* szó jelentésére a *megfékezés,* illetve a *leállítás* szavakat adta meg a vizsgált *sūtra* fordításában. Kaczvinszky a *nirodha* szó fordítására a *megszüntetés* szót használja. A *nirodha* szót Baktay *elnyomás*nak fordította, a magyarázata szerint azért, hogy létrejöhessen az egyesítettség, a *samādhi*[148]. A *nirodha* szót Fórizs *kioltás*nak fordította. Fórizs az első fordítása végén a *Yoga-sūtra* magyarázataiban pontosítja is, hogy a *vṛtti-nirodha* az öt tudatfolyamat kioltódása.[149]

A *sūtra* utolsó szava a *nirodha*. A ***nirodha*** szó a szanszkrit √***rudh*** gyökből[150] származik. Körtvélyesi Tibor szanszkrit nyelvkönyvének alaktárában a √*rudh* gyökhöz az ’akadályoz’[151] jelentést és a szanszkrit ***ni*** igekötőhöz a ’le’[152] jelentést találhatjuk. Monier-Willimas szótárában a ***nirodha*** szó meghatározására[153] többek között ezeket a lehetőségeket találhatjuk: ’bezár, bekerít, eltakar’[154], és a ’visszatart, ellenőriz, elfojt, elnyom, megsemmisít’[155] meghatározásokat pedig több védikus szentíráshoz is kapcsolja.

Az első kiválasztott *sūtra* fordításainak elemzése, az interjúkból nyert információk, illetve a művekben megtalálható magyarázatok segítettek rálátni a fordítók filozófiai irányultságára, nézőpontjaira, amelyek alapot adtak a szanszkrit szavak fordításainak. Noha a fordítások különböznek egymástól, mégis összecsengenek. Az interjúk és a kommentárok alapján arra következtetek, hogy a magyar fordítóknál a *sūtrák* értelmezésében és a fogalmak tisztázásában autoritást élveztek a szentírások és az ezeken alapuló ind filozófiai rendszerek tanításai. A dolgozatom első fejezetében (amely a *Yoga sūtrák* kultúrtörténeti hátterét mutatja be) már kifejtettem, hogy a hat ind ortodox filozófiai rendszer egyike Patañjali *aṣṭāṅga-yogája, amihez* a további filozófiai hátteret a *sāṅkhya* filozófia adja. Patañjali *aṣṭāṅga-yogájában* megjelenik a *sāṅkhya* filozófia, viszont Patañjali kiemeli Istent a tanításaiban. Bár a hat védikus ortodox

---

[147] Lásd: 27. függelék
[148] Baktay 1992: 181.
[149] Fórizs 1994: 206.
[150] Lásd: 7. függelék.
[151] Körtvélyesi 2006: 253.
[152] Körtvélyesi 2006: 185.
[153] Lásd: 8. függelék.
[154] *’locking up, enclosing, covering up* ’ (Monier-Williams 2005: 554.)
[155] *’restraint, check, control, suppression, destruction*’ (Monier-Williams 2005: 554.)

filozófia szellemi háttere eltér egymástól, mégis megegyeznek[156] a *Vedák* végkövetkeztetéseivel, és elfogadják annak abszolút tekintélyét.[157] E rövid visszatekintés alapján a következtetésem indoklása:

Kaczvinszky a *yoga* végső céljának a kötöttségekből való megszabadulást írja le. A *yoga* rövid meghatározása Kaczvinszkynál: a *yoga* útján az abszolút valóságot ismerhetjük meg.[158] És bár több útja is van a *yogának*, a végső cél egy: a kötöttségekből való megszabadulás.[159]

Baktay szerint a *yoga* a vallásos átélés velejárója, többször idéz könyvében a *Bhagavad-gītāból*, és emellett a művén végigvonul a védikus és a keresztény tanítások közötti párhuzamok leírása. Baktay a *sūtra* fordításokat is tartalmazó könyvében[160] több oldalon keresztül nagyon részletesen ír a *yogáról*, amely a megkülönböztetés útja, és mint hindu bölcselet, a hindu vallásos misztika átélésének velejárója, illetve hogy a *yoga* minden vallásos átélés velejárója.[161]

Tóth-Soma az interjúban kiemelte, hogy a *yoga* szó értelmezésénél is mindig az az első, hogy mit mondanak a szentírások. Dr. Tóth-Soma az interjúban elmondta, hogy a *yogát* az önmegvalósítás útjának tartja, amelynek van szellemi és fizikai része. Majd megint kiemelte, hogy a *yoga* szó értelmezésénél is mindig az az első, hogy mit mondanak a szentírások, kinyilatkoztatások. Ha ezeket megnézzük, akkor a *yogának* több meghatározását is megtaláljuk a technikai definícióktól az egész konkrét istentudatos definíciókig. Majd azzal folytatta, hogy az eredeti jelentéséből kiindulva megzabolázást, összekapcsolódást jelenti neki a *yoga*. Az interjúban tovább is részletezte: a *yoga* az önmegvalósítás folyamata, amikor egy ember a gyakorlás útján összekapcsolódik a legfelsőbb abszolútummal, Istennel, azaz *Īśvarával*, ahogyan Patañjali nevezi művében. Ennek az útnak (amely során megzabolázzuk testünket, elménket, érzékeinket) a végcélja az anyagi világból való felszabadulás.[162]

Az interjú során Tenigl-Takács elmondta, hogy számára a *yoga* egy kapcsolódás Istenhez. Majd azzal folytatta, hogy a klaszikus etimológiája a szónak az igába fogás, amikor egy állatot fogunk igába. Véleménye szerint a magyar iga szó rokonságban áll a

---

[156] A viták ellenére a hat hindu filozófia mindegyike felvállalja a hat *tattvát*: *aṣtika-tattva, ātma-tattva, karma-tattva, saṁsāra-tattva, mukti-tattva, pratyahārāra-tattva*.
[157] Lilāvatāra Dāsa 2019: 3-4.
[158] Kaczvinszky I. 1995: 16.
[159] Kaczvinszky I. 1995: belső borító.
[160] Baktay 1992.
[161] Baktay 1992: 7-15.
[162] Lásd: 29. függelék

yogával, mert ezt a magyar egy jász nyelvből (ami egy indo-germán nyelv) vett át, és a német nyelvben az iga jelentése *joch*, így ezzel is rokonságban áll.[163] Farkas az interjúban elmondta, hogy neki ma a Patañjali-féle *yoga* egy spirituális utat jelent. Majd hozzátette, hogy szerinte felismerhető benne a világ összes misztikájának az alapvető törvényszerűsége, Patañjali *yogája* szerinte nem indiai, hanem univerzális. Majd hozzátette, hogy amikor fordították Patañjali *Yoga-sūtráit*, az a miszió-tudat vezette őket, hogy mindent lefordítsanak magyarra.[164] Ez a küldetés itt meg is jelenik a vizsgált szó fordításában. Farkas a *yogát* egy spirituális útnak tartja, amelyben benne van a világ összes misztikája.[165] (Fórizst az interjú elmaradása és a magyarázatok hiánya miatt nem tudom belevenni az indoklásba.)

A magyar fordítások, kommentárok és interjúk alapján a *yoga* fogalmának maghatározása: **A *yoga* az igázás, az elme leigázásának folyamata. Ez a folyamat elnyomása, lebírása, kioltása, megszüntetése, megfékezése, leállítása: az elmeközeg változásainak, az elmében zajló átalakulásoknak, azaz a tudat rezdüléseinek, a tudat folyamatainak, az anyagi tudat működésének. Az anyagvilágból való felszabadulás, az anyagvilág kötőerőitől való megszabadulás elérésének folyamata, az önmegvalósítás folyamata, amely során az ember összekapcsolódik Istennel.**

Összegezve: **a *yoga* folyamatának végcélja az összekapcsolódás Istennel.**

A *vastu-trayī*[166] alapján Patañjali *sūtrájának* első fejezete a *sambandha* (kapcsolat), amely meghatározza a tudás mezejét, elemeit és ezeknek egymással való kapcsolatát. Patañjali *sūtrájának* második és harmadik fejezete (*abhidheya)* a tudás alkalmazásának folyamata. Ha a tudást alkalmazzák, akkor annak eredménye lesz, megvalósul a végcél (*prayojana),* amit Patañjali művének negyedik fejezetében ír le. A *vastu-trayī* módszert egy fejezeten, vagy akár egy *sūtrán* belül is tudjuk alkalmazni. Az első fejezet második *sūtrájának* végcélja (*prayojana*) az összekapcsolódás Istennel. Patañjali Istent *Īśvarának* nevezi művében, és az első fejezet huszonnegyedik *sūtrájában* definiálja is. Ezt a következő alfejezetben mutatom be.

[163] Lásd: 28. függelék
[164] Lásd: 27. függelék
[165] Lásd: 27. függelék
[166] A védikus tudásszerzés egyik tradicionális módszere, melyet a módszertani bevezetőben mutattam be.

5.2. Kleśa-karma-vipākāśayair aparāmṛṣṭaḥ puruṣa-viśeṣa īśvaraḥ

Következik a Yoga-sūtrák 24. *sūtrájának* bemutatása, amely Īśvara fogalmának definíciója Patañjali művében.

	Forrásnyelvi szöveg
	kleśa-karma-vipākāśayair aparāmṛṣṭaḥ puruṣa-viśeṣa **īśvaraḥ**
Fordító	**Célnyelvi szöveg**
Dr. Baktay (1942)	**Isten (egy)** külön (minden mástól különböző) Lény, akit nem érint (semminő) korlátozás, tettkövetkezmény (karma), érdem és (múlt cselekedetekből) visszamaradt benyomáscsira (szanszkára).
Kaczvinszky (1943)	**ISVARA (Isten):** a különvaló LÉLEK; nem érintik az ösztönzések, sem a cselekvés, sem a cselekedetek gyümölcsei, sem ezek szubtilis visszahatásai.
Farkas – Tenigl-Takács (1994)	A szenves cselekvés termései és hajlamai által sebzetlen, megkülönböztetett Ember **az *Úr***.
Fórizs László (1994)	**Īśvara (az Úr)** sajátos személy, akit nem érint semmilyen tett és semmilyen következmény, semmilyen szenvedést kiváltó tényező, semmiféle létbe kényszerítő hatás.
Fórizs László (2002)	**Az Úr-isten (Īśvara)** sajátos személy, akit nem érint semmilyen tett és semmilyen következmény, semmilyen szenvedést kiváltó tényező, semmiféle létbe kényszerítő hatás.
Dr. Tóth-Soma (2015)	**Az Īśvara (Isten)** olyan [transzcendentális tulajdonságokkal rendelkező] különleges Személy (*puruṣa*), akit nem érintenek meg a szenvedést kiváltó tényezők, sem pedig az anyagi tettek és azok visszahatásai, s akit semmiféle [fizikai születésbe kényszerítő] hatás nem befolyásol.

4. táblázat. A *Yoga-sūtrák* első fejezetének huszonnegyedik *sūtrájának* magyar fordításai. Saját kutatás alapján.

A táblázatban első látásra a Farkas – Tenigl-Takács páros fordítása tűnik ki, mivel ők – a többi fordítótól eltérően – nem tették bele a magyar fordításba az Isten szót, hanem az *Úr* kifejezést használták az ***Īśvara*** szó lefordítására. Fórizs két fordítása is kitűnik a többiekétől, és még a két fordítás is kis mértékben eltér egymástól. Az *Īśvara* szó lefordítását az első kiadásban idegen szóként átvette, meghagyta a szanszkrit szót, és a magyar *Úr* szót tette hozzá zárójelben. A második kiadásban pedig a szanszkrit *Īśvara* szót tette zárójelbe, és az *Úr* szóhoz hozzákapcsolta az Isten szót: *Úr-isten*. Tóth-Soma is idegen szóként átvette, meghagyta fordításában az *Īśvara* szót, de hozzátette a

zárójelben a magyar fordítását, az *Isten* szót. Kaczvinszky is idegen szóként átvette, meghagyta fordításában az *Īśvara* szót, és ő is hozzátette zárójelben a magyar fordítását. Ez egy újabb kivétel a fordítónál arra, hogy nem használja a szanszkrit kifejezéseket a művében. Itt is (mint a *yoga* szó fordításánál) az *Īśvara* szót a forrásnyelvi szövegből idegen szóként vette át az egész műben, kiejtés szerinti magyaros átírással, végig nagybetűvel: *ISVARA*, ezzel is kiemelve különlegességét. Baktay az *Īśvara* szót az *Isten* szóval fordította le.

A Monier-Williams szótárban az ***Īśvara*** szó fordítására is több értelemzést találunk[167], a védikus szentírásokhoz is kapcsolódóan ezeket a jelentéseket emelem ki: ’mester, úr, herceg, király, úrnő, királynő, Isten, a Legfelsõbb Lény, a legfelsőbb lélek (*ātman*)’.[168]

Ebben az alfejezetben vizsgálom a *sūtra* Īśvara fogalmának definícióját Patañjali művében. A meghatározás értelmezését a *sūtra* további részeinek két részletben való vizsgálatával folytatom:

	Forrásnyelvi szöveg
	puruṣa-viśeṣa
Fordító	**Célnyelvi szöveg**
Dr. Baktay (1942)	külön (minden mástól különböző) Lény
Kaczvinszky (1943)	a különvaló LÉLEK
Farkas – Tenigl-Takács (1994)	megkülönböztetett Ember
Fórizs László (1994)	sajátos személy
Fórizs László (2002)	sajátos személy
Dr. Tóth-Soma (2015)	[transzcendentális tulajdonságokkal rendelkező] különleges Személy (*puruṣa*)

5. táblázat. A *puruṣa-viśeṣa* szóösszetétel magyar fordításai. Saját kutatás alapján.

[167] Lásd: 9. függelék.
[168] ’*master, lord, prince, king, mistress, queen, God, the Supreme Being, the supreme soul (ātman)’* (Monier-Williams 2005: 171.)

A **puruṣa**[169]**-viśeṣa**[170] szóösszetétel értelmezésére a táblázatból elsőre Tóth-Soma fordítása tűnik ki, mivel ez a leghosszabb. Tóth-Soma az interjú során elmondta, hogy a *puruṣa* szó szótári jelentése: 'személy, ember'; de szerinte ez nem a teljesen megfelelő meghatározás. Majd azzal folytatta az interjúban, hogy mivel a transzcendentális irodalomban a *puruṣa* szó az 'anyagi érző lelkek'-re utal, és ebbe a kategóriába beletartozik az egyéni lelkek és az Isten is, így mindkettőre szokták használni. Tóth-Soma szerint Patañjali a művében a *puruṣa* szót az 'egyéni lélek'-re, a *yogīra* (aki a felszabadulásért dolgozik) használja. Amikor pedig Istenre utal, akkor megkülönbözteti: *puruṣa-viśeṣa.* Ez a megkülönböztető kifejezés más szentírásokban is megtalálható. Ennek a kifejezésnek van egy rokonértelmű megfelelője, a *param-puruṣa,*[171] ő minden élőlény felett álló különleges személy. Ennek a különleges *puruṣának* a meghatározását Patañjali a művében több *sūtrán* keresztül (ebben a fejezetben egészen a 29. *sūtráig)* írja le.[172] Ebben a *sūtrában* a *puruṣa-viśeṣa* szavak összekapcsolódnak. Tóth-Soma meghatározása: *Az Īśvara (Isten) puruṣa-viśeṣa* egy *transzcendentális tulajdonságokkal rendelkező különleges Személy*. Kaczvinszky a *puruṣa-viśeṣa* fordítására azt írja, hogy a *különvaló LÉLEK*: ezt is végig nagybetűvel. Baktaynál a könyvében leírtakra tudok hivatkozni, amikor a fordításait vizsgálom. Könyvében meg is indokolja[173], hogy a *purusa* szót a *Vedânta*[174] bölcselete alapján fordította lényre (melyet bővebben ki is fejt előtte a művében[175]). Majd hozzáteszi még a *minden mástól különböző lény* meghatározást, így fordítja le a *puruṣa-viśeṣa* szavakat. Fórizs: A *puruṣa-viśeṣa* szóösszetételt *sajátos személy*ként határozta meg mindkét fordításában. A *viśeṣa* szó meghatározását a második kiadásának magyarázatában a *partikularizálódott*[176] jelentéssel konkretizálta. A Farkas – Tenigl-Takács páros a puruṣa-viśeṣa szóösszetételt a *megkülönböztetett Ember* szavakkal határozza meg. A *sūtra* magyarázatában ezt meg is indokolják: „Az Alany egyedül az emberi lényben képes önmagára ismerni. Innen az Ember elnevezés."[177] Tenigl-Takács az interjúban elmondja, hogy az Úr Patañjali

---

[169] Lásd: 10. függelék.
[170] Lásd: 11. függelék.
[171] *Ys.* 1.16 Tóth-Soma 2017: 118.
[172] Lásd: 29. függelék
[173] Baktay 1992: 188.
[174] *vedânta*: Az összes tudás végső foka vagy betetőzése. Etimológiailag a védák vége vagy betetőzése. A hat ortodox hindu filozófiai rendszer egyike, amely a végső princípiumot és a lét végső valóságát tárgyalja. Az *upaniṣadokon* alapul. Iyengar 2014: 270.
[175] Baktay 1992: 49-57.
[176] Fórizs 2002: 102.
[177] Farkas – Tenigl-Takács 1994: 52.

művében kap egy sajátos értelmezést: az Úr nem más, mint *puruṣa*. Véleménye szerint a *puruṣa* szó egyértelműen ’Ember’-t jelent. Istennek ez a szinonimája más vallásokban is felbukkan, mint a végső szubjektumnak a terminusa, pl. Krisztus ember fiának nevezi magát.[178] Farkas az interjúban hozzáteszi, hogy a *puruṣa* ’alany tiszta szubjektum’ (megismerő és cselekvő lény).[179]

	Forrásnyelvi szöveg
	kleśa-karma-vipākāśayair aparāmṛṣṭaḥ
Fordító	**Célnyelvi szöveg**
Dr. Baktay (1942)	nem érint (semminő) korlátozás, tettkövetkezmény (karma), érdem és (múlt cselekedetekből) visszamaradt benyomáscsira (szanszkára)
Kaczvinszky (1943)	nem érintik az ösztönzések, sem a cselekvés, sem a cselekedetek gyümölcsei, sem ezek szubtilis visszahatásai
Farkas – Tenigl-Takács (1994)	a szenves cselekvés termései és hajlamai által sebzetlen
Fórizs László (1994)	nem érint semmilyen tett és semmilyen következmény, semmilyen szenvedést kiváltó tényező, semmiféle létbe kényszerítő hatás
Fórizs László (2002)	nem érint semmilyen tett és semmilyen következmény, semmilyen szenvedést kiváltó tényező, semmiféle létbe kényszerítő hatás.
Dr. Tóth-Soma (2015)	nem érintenek meg a szenvedést kiváltó tényezők, sem pedig az anyagi tettek és azok visszahatásai, s akit semmiféle [fizikai születésbe kényszerítő] hatás nem befolyásol.

6. táblázat. *A kleśa-karma-vipākāśayair aparāmṛṣṭaḥ* szanszkrit mondatrész magyar fordításai. Saját kutatás alapján.

A ***kleśa***[180]***-karma***[181]***-vipâkâúayair***[182] ***aparâmṛṣṭaḥ***[183] szóösszetétel értelmezésére a táblázatból elsőre Farkas – Tenigl-Takács fordítása világlik ki, egyrészt azért is, mert a fordításukban a többiektől eltérően meghagyták a szanszkrit szavak sorrendjét: *a szenves cselekvés termései és hajlamai által sebzetlen*. A fordítópáros fordítása nagyon eltér a többitől. Amíg a kiemelt részt a többi fordító 4 külön fogalomnak, azaz mellérendelő szóösszetételekként[184] értelmezte a szanszkrit szövegrészt, addig ők alárendelő összetételként.[185] Ez jelentős értelmezésbeli különbség a többi fordításhoz

[178] Lásd: 28. függelék
[179] Lásd: 27. függelék
[180] Lásd: 12. függelék.
[181] Lásd: 13. függelék.
[182] Lásd: 14. függelék.
[183] Lásd: 15. függelék.
[184] *kleśa* és *karma* és *vipāka* és *āśaya* = 4 mellérendelés, 4 főnévként értelmezve.
[185] A szenves cselekvés egy jelzői összetétel náluk, ezután egy birtokviszonyt kifejező összetétel következik: szenves cselekvés (*kleśa-karma*) + termései és hajlamai (*vipākāśayair*). A sorrendben utolsó összetétel mellérendelő: termései és hajlamai (*pluralis instrumentalis*).

képest. A szanszkrit szóösszetételek szabályai valóban mindkét értelmezési lehetőséget megengedik. Másrészt azért is világlik ki, mert az *aparâmṛṣṭa* szót egyedül ők fordították *sebzetlen*nek. Tenigl-Takács az interjúban – amikor *Īśvaráról* kérdeztem – szó szerint idézte a jelenleg itt vizsgált *sūtrát,* és kiemelte belőle, hogy *Īśvara* az *kleśa-karma-vipâkâúayair aparâmṛṣṭaḥ,* azaz az, aki mentes a szenves tettek gyümölcseinek hajlamaitól (*karmától*). Tenigl-Takács az interjú alatt hozzátette, hogy aki mentes a *karmától,* az a megszabadult *puruṣa*. Isten nem más, mint a megvilágosodott lelkek, mivel az ember képes az isteni látásmódra a *samādhi* legmélyebb állapotában. Farkassal közös fordításukban ennek szinonimáját adják meg. A többi fordító pedig szinte ugyanazokra a szavakra fordította az *aparāmṛṣṭaḥ* szót: nem érint meg, akit nem érint, nem érintik, akit nem érintenek meg. A szóösszetétel további részének többi magyar fordítása is nagyjából összecseng egymással.

A különbségek a *karma* szó fordításaiból adódtak, így ebben az alfejezetben még a *karma* szó értelemzésére térek ki kicsit bővebben. Mivel a *kleśa-karma-vipākāśayair* szóösszetételből csak magának a *karma* szónak a meghatározása egy külön szakdolgozat témája is lehetne, így megmaradok most a *karma* szó főleg interjúkon alapuló értelmezésénél. (És azért is, mert a *kleśa-karma-vipākāśayair* szóösszetétel fordításainak részletes, szó szerinti bemutatása sem fér bele a szakdolgozatomba a terjedelmi korlátok miatt). Térjünk vissza a *karma* szó értelmezésére: Farkas el is mondta az interjúban, hogy a *karma* szó az egyetlen, amit nem is tudtak lefordítani. Alapból a szó jelentése: tett, cselekvés, de amit jelent, azt nem lehet egy szóban meghatározni. Majd folytatja, hogy olyan magyar szó kellene, amely a cselekvést és a sorsot egyaránt jelenti, sőt olyan sorsot jelent, amit a cselekvés okoz. Mivel ilyen magyar szó nincs, így maradt a *karma*.[186] Tenigl-Takács az interjúban még hozzáteszi, hogy tettnek fordítaná, és hogy olyan tettnek, amiben benne van a sors is, mert ahogy cselekszel, az határozza meg a sorsodat.[187] Tóth-Soma is hasonlóan vélekedik: a *karma* az anyagi tetteink visszahatásainak összessége, amelyek megnyilvánulhatnak jelen életünkben vagy a jövőben is (természetesen a szónak anyagi tettek jelentése is van).[188] Az interjúk alapján is látszik, hogy a *karma* szó meghatározásában nagyon egységes a vélemény. Kaczvinszkynál a könyvében bemutatott *sūtra* fordításának magyarázatában

[186] Lásd: 27. függelék
[187] Lásd: 28. függelék
[188] Lásd: 29. függelék

kifejti, hogy *Īśvarát* nem érintik meg az ösztönzésekből fakadó cselekvések.[189] Baktay a művében a vizsgált *sūtra* magyarázata végén hozzáteszi, hogy „a szútra rámutat Isten tökéletes szabadságára."[190]

A *sūtra* magyar fordításaiból kiolvashatjuk, hogy *Īśvara egy* különleges személy, lélek, lény, azért, mert nem érinti, nem hat rá a *karma*. Ennek a megállapításnak az alátámasztására a *Bhagavad-gītāban* ezt találjuk:

> **„Te vagy az eredeti Istenség Személyisége, a legősibb, a megnyilvánult kozmikus világ végső szentélye. Tudsz mindent, s Te vagy mindaz, amit meg kell ismerni. Te vagy a legfelsőbb menedék, s felette állsz az anyagi kötőerőknek. Ó, határtalan forma, Te hatod át ezt az egész kozmikus megnyilvánulást!"**[191]

Ennek a *sūtrának* és a hozzákapcsolódó kiemelt fogalom értelmezésének a bemutatásában is hasonló következetésre jutottam, mint az előző *sūtránál*. A magyar fordítóknál a *sūtra* értelmezésében és az *Īśvara* szó meghatározásában is autoritást élveztek a szentírások és az ezeken alapuló ind filozófiai rendszerek tanításai. Az ebben a fejezetben vizsgált *sūtra* fordításai (egy kivétellel) teljesen rímelnek. Az eltérő fordítás az értelmezésbeli különbségből fakad, viszont az interjúk alatti beszélgetések során a fordítópáros bővebben beszélt a *karma* szó jelentéséről, amely összecseng a többi fordító értelmezésével. Következtetésem részletezését a legelső magyar fordítóval kezdem.

Baktay a *sūtra* fordításokat is tartalmazó könyvében egy egész fejezetet[192] szentelt a *karma* fogalmának és a szóhoz tartozó védikus fogalmaknak. Ebben a fejezetben a magyarázatai indoklásának kezdetekor is utal a hindu tanításokra[193]. A továbbiakban többször is utal,[194] idéz[195] a *Bhagavad-gītāból*. Véleményem szerint a művében végigvonuló, a védikus és a keresztény tanítások közötti párhuzamok leírásából az is kitetszik, hogy Baktay integrálta a keresztény hitvallásán alapuló életfilozófiájába a hindu tanításokat is. Ennek a következtetésnek egyik oka (a rengeteg védikus műre, tanításra való utalások mellett), hogy ezekben az esetekben az író nagyon sokszor

---

[189] Kaczvinszky III. 1995: 295-296.
[190] Baktay 1992: 188.
[191] *Bhg.* 11.38.
[192] Baktay 1992: 57-70.
[193] Baktay 1992: 57.
[194] Baktay 1992: 65.
[195] Baktay 1992: 69.

többes szám első személyben fogalmaz, például e fenti fejezet végén a haladhatunk[196] szót használta.

Kaczvinszky is (Baktayhoz hasonlóan) a hindu tanítások alapján egy egész hosszú fejezetet[197] szentel a cselekedetek és a sors kapcsolatának, ezt később tovább részletezi a *karma-yoga* útja trilógiájának második kötetében.[198]

Fórizs második kiadásának végén lévő jegyzetében a *karma* fogalma kapcsán párhuzamot von Patañjali *aṣṭāṅga-yogájában* megjelenő *sāṅkhya* filozófia és a buddhista filozófia között.[199] További magyarázat és interjú hiánya miatt csak következtetni tudok, hogy ez alapján a fordító a buddhista világnézetét integrálta a védikus rendszerrel.

Farkas – Tenigl-Takács és Tóth-Soma riportjaiból többször is idézek a dolgozatomban. Mindhárman most is dolgoznak *sūtra* fordításokon (ami hosszú folyamat), és a főiskolájukon tanítják is őket. Így nézetem szerint elkerülhetetlen, hogy Patañjali aforizmáinak tanításai ne épüljenek be világképükbe. Farkas – Tenigl-Takács eleve a *sāṅkhya* filozófia tanításait összefoglaló *Sāṁkhyakārikā* mű fordításával együtt adták ki, egy könyvben[200] e másik *ṣaḍ-darśana,* Patañjali *aṣṭāṅga-yogája* filozófiája vezérfonalának a fordításait. Ebben a műben leírják, hogy a *sāṅkhya* szó számot, számlálást jelent és a filozófiához kapcsolva az *upaniṣadok* tanításainak számbavételét.[201]

Tóth-Soma az interjúban többször is kiemelte, hogy egy szó értelmezésénél is mindig az az első, hogy mit mondanak a szentírások. Azt is elmondta többször is, hogy egy szónak a sok jelentése közül az adott szövegkörnyezetből tudjuk kiemelni az odaillőt, és ehhez segítségért csak a hiteles forrásokhoz, azaz a védikus szentírásokhoz fordulhatunk.[202]

---

[196] Baktay 1992: 70.
[197] Kaczvinszky I. 1995: 135-174.
[198] Kaczvinszky II. 1995: 225-226.
[199] Fórizs 2002: 112.
[200] Farkas – Tenigl-Takács 1994.
[201] Farkas – Tenigl-Takács 1994: 10.
[202] Lásd: 29. függelék

5.3. Puruṣārtha-śūnyānāṃ guṇānāṁ pratiprasavaḥ kaivalyaṃ svarūpa-pratiṣṭhā vā citi-śaktir iti

Hasonlóan az előző *sūtrákhoz*, maga a *sūtra* egyben definíciója a *sūtrában* megjelenő legfontosabb alapfogalomnak, a *kaivalyának*.

	Forrásnyelvi szöveg
	puruṣārtha-śūnyānāṃ guṇānāṁ pratiprasavaḥ **kaivalyaṃ** svarūpa-pratiṣṭhā vā citi-śaktir iti
Fordító	**Célnyelvi szöveg**
Dr. Baktay (1942)	A minőségeknek (az eredetbe) való visszaolvadása, amikor már betöltötték feladatukat: ez az **egyedülvalóság**, vagy a maga (eredeti) lényegében kiteljesült tudás-erő.
Kaczvinszky (1943)	A Természet három alkotórészének a visszahúzódása, melyek megszünteti a LÉLEK céljait szolgálni, illetőleg az értelmet-keltő-erőnek a saját mivoltában való megmaradása: az **elkülönülés**.
Farkas – Tenigl-Takács (1994)	Amikor a minőségek céljuktól, az Embertől fosztatván visszahúzódnak, az az ***Egyedülvalóság***, vagyis az öntudat erejének önmagán alapulása.
Fórizs László (1994)	A Purusáért valóság hiányában a gúnák visszamerülnek [a Prakriti meg nem nyilvánuló mélységeibe], [megmarad] az önformájában-nyugvó **Egyedül-Valóság**, az önmagát-megvilágító-tudás hatalma.
Fórizs László (2002)	[Acéljukat betöltött gunák] a Purusáért-valóság üressé válásával visszamerülnek [a Prakriti meg nem nyilvánuló mélységeibe]. [Megmarad] az önformájában-nyugvó **Egyedül-Valóság**, az önmagát-megvilágító-tudás hatalma.
Dr. Tóth-Soma (2020)	[Ezzel egy időben] az anyagi természet minőségei (guṇák) számára megszűnnek a lélek [evilágban kitűzött] céljai [amit szolgálhatnának], így visszatérnek forrásukhoz [az anyagi természet meg nem nyilvánult állapotába (pradhāna)]. Igy **a lélek tökéletesen szabaddá válik (kaivalyaṃ)** és szilárdan rögzül saját transzcendentális formájában (sva-rūpa), valamint a tökéletes tudás és tudatosság képességében (citi-śakti).

7. táblázat. A *Yoga-sūtrák* negyedik fejezetének harmincnegyedik *sūtrájának* magyar fordításai. Saját kutatás alapján

Ebben a fejezetben is az előző *sūtrák* értemezésének módszerét követem: A *sūtra* alapfogalmának, azaz a ***kaivalya*** szónak a fordításait részletesen mutatom be, majd a *sūtra* szóösszetételeinek fordításait (2 részre felbontva), a teljesség igénye nélkül (a szakdolgozatom terjedelmi korlátai miatt), a fordításokból egy-egy szót ki emelve.

A táblázatban első látásra Tóth-Soma fordítása tűnik ki a terjedelme miatt. Tóth-Soma Patañjali *Yoga-sūtra* fordításainak egyelőre az első két fejezetét adta ki

könyvében. Viszont jelenleg is dolgozik a 3. és a 4. fejezet fordításán. Szerencsére a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola oktatási segédenyagként 2013 óta minden évben kiadja. A szakdolgozatomban a legfrissebb, 2020-ban kiadott jegyzetből merítek Tóth-Soma fordításának bemutatásánál. Emellett a Tóth-Somával készített interjú is segítségemre van a fordítás bemutatásában. Tóth-Soma a fordításában teljesen átalakította a *kaivalya* szót: 'a lélek tökéletesen szabaddá válik (*kaivalyaṃ*)'.[203] Tóth-Soma oktatási segédanyagában egy bővebb értelmezést is leír a *kaivalya* szóra: *elszigetelődés, elkülönülés, felszabadulás, tökéletes szabadság, az anyagi energia kötelékeiből való felszabadulás*.[204]. Baktay, a Farkas – Tenigl-Takács fordítópáros és Fórizs (mindkét fordításában) a *kaivalya* szót ugyanazzal a szóval fordítják, különbség csak a szó leírásában van: Baktay kisbetűvel írja és egybe a *kaivalya* szó fordítását: *egyedülvalóság*.

Farkas – Tenigl-Takács fordítópáros is egybeírja a *kaivalya* szó meghatározását, de nagybetűvel és dőlttel: *Egyedülvalóság*. Meglátásom szerint ezzel kiemelik a szót. Tenigl-Takács az interjúban elmondja, hogy a *kaivalya* szó szerinti jelentése: csaklagosság, mert a *kevala* szóból származik, ami azt jelenti, hogy 'csak'. További jelentései még az 'egyedülvalóság, elkülönülés'. Ez utóbbi szóval határozta meg Farkas is az interjúban a *kaivalya* szót. Fórizs mindkét fordításában ugyanúgy nagybetűvel és kötőjellel összekapcsolva veszi át: *Egyedül-Valóság*. Fórizs az első kiadás magyarázatában viszont a szó meghatározására az 'Elkülönülés'[205] szót adja meg. Itt most egy dilemmát látok, hogy melyik is pontosan a szerző értelmezése. Viszont ennek nem tulajdonítok nagy jelentőséget, mivel a magyar fordítók (az írásbeli különbségek kivételével) egységesen az *elkülönülés* és az *egyedülvalóság* szavakat adták meg a *kaivalya* szó meghatározására. Fórizs a fentiek mellett jelentősen kiemeli a *kaivalya* szót, azzal, hogy egy üres oldal közepén jeleníti meg, csakúgy, mint az *Īśvara* szót is.[206] Ezzel a két oldallal zárul a szójegyzéke. Véleményem szerint ezzel a megjelenítéssel a *yoga* végső eredményére és végső céljára szerette volna felhívni a figyelmet. Kaczvinszky (Tóth-Soma első fordításához hasonlóan) a *kaivalya* szót *elkülönülés*nek fordítja. A *sūtra* további fordításában (amely a *kaivalya* szó értelmezése is egyben) a

[203] Tóth-Soma 2020: 37.
[204] Tóth-Soma 2020: 36.
[205] Fórizs 1994: 207.
[206] Fórizs 2002: 108.

sāṅkhya filozófia két alapfogalmát *Természet*nek (*prakṛti*) és *LÉLEK*nek (*puruṣa*) fordítja.[207] A szerző ehhez a *sūtrához* nem fűzött magyarázatot.

A Monier-Williams szótár is jelzi, hogy a ***kaivalya*** szó a *kevala* szóból származik. Érdekes, hogy a szótár a *kaivalya* szó fordítására nem ad meg sok jelentést[208]: ’elszigeteltség, abszolút egység’.[209] A (magyar fordításokkal egybecsengve) a védikus szentírásokra vonatkozólag konkretizálja is a szót: ’tökéletes elszigeteltség, absztrakció, elszakadás minden más kapcsolattól, a lélek leválása az anyagtól vagy további vándorlásoktól, boldogság’[210] és hogy ’örök boldogsághoz vagy emancipációhoz vezet’.[211]

A magyar szerzők fordításai itt is prímán példázzák a szanszkrit szöveg fordításának többféle lehetőségét a *puruṣārtha-śūnyānāṃ guṇānāṁ pratiprasavaḥ kaivalyaṃ svarūpa-pratiṣṭhā vā citi-śaktir iti*[212] szóösszetételekben. A szanszkrit *iti* szó jelentésére több lehetőséget is találunk Körtvélyesi szanszkrit nyelvtan tankönyvében[213] (mivel legtöbbször a szó szerinti idézet végét jelenti, így most nem tartom jelentősnek az alábbiakban tovább foglalkozni a szóval). Továbbá az alfejezet elején jeleztem, hogy ennek a *sūtrának* a részletes bemutatása sem fog beleférni a szakdolgozatomba, ezért így a fordítások meghatározásait további két táblázatba rendszereztem. A táblázatok fordításait röviden, a teljesség igénye nélkül, egy-egy szót kiemelve mutatom be (hasonlóan az előző fejezethez).

---

[207] Kaczvinszky III. 1995: 357.
[208] Lásd: 16. függelék.
[209] ’*isolation, absolute unity*’ (Monier-Williams 2005: 311.)
[210] ’*perfect isolation, abstraction, detachment from all other connections, detachment of the soul from matter or further transmigrations, beatitude’* (Monier-Williams 2005: 311.)
[211] ’*leading to eternal happiness or emancipation*’ (Monier-Williams 2005: 311.)
[212] *Ys. 4.34.*
[213] Körtvélyesi 2006: 96.

	Forrásnyelvi szöveg
	puruṣārtha-śūnyānāṃ guṇānāṁ pratiprasavaḥ
Fordító	**Célnyelvi szöveg**
Dr. Baktay (1942)	A minőségeknek (az eredetbe) való visszaolvadása, amikor már betöltötték feladatukat
Kaczvinszky (1943)	A Természet három alkotórészének a visszahúzódása, melyek megszünteti a LÉLEK céljait szolgálni,
Farkas – Tenigl-Takács (1994)	Amikor a minőségek céljuktól, az Embertől fosztatván visszahúzódnak
Fórizs László (1994)	A Purusáért valóság hiányában a gúnák visszamerülnek [a Prakriti meg nem nyilvánuló mélységeibe]
Fórizs László (2002)	[Acéljukat betöltött gunák] a Purusáért-valóság üressé válásával visszamerülnek [a Prakriti meg nem nyilvánuló mélységeibe].
Dr. Tóth-Soma (2020)	[Ezzel egy időben] az anyagi természet minőségei (guṇák) számára megszűnnek a lélek [evilágban kitűzött] céljai [amit szolgálhatnának], így visszatérnek forrásukhoz [az anyagi természet meg nem nyilvánult állapotába (pradhāna).

8. táblázat. A *puruṣārtha-śūnyānāṃ guṇānāṁ pratiprasavaḥ* szanszkrit mondatrész magyar fordításai. Saját kutatás alapján

A táblázatban elsőre a ***puruṣārtha***[214]***-śūnyānāṃ***[215] ***guṇānāṁ***[216] ***pratiprasavaḥ***[217] szavak fordítására megint Tóth-Soma fordítása tűnik ki. Egyrészt a terjedelme miatt is, mivel a *sūtra* további részének fordításában konkretizálja a szanszkrit szavak jelentését, sőt a *guṇa* szót benne is hagyja a fordításban. A *pratiṣṭha* szóra a szótárban található egyik értelmezést adja meg. Fórizs is a *sūtra* ezen részének a fordításában benne hagyott három szanszkrit szót, viszont nem konkretizálta a jelentésüket. Ez a három szó a *guṇa, a puruṣa* és a *prakṛti,* amelyek közül a két utóbbi a *sāṅkhya* dualista filozófiának az alapfogalmai, mint a létezés két alapkategóriája.[218] Valószínűleg Fórizs azért hagyta meg a szanszkrit szavakat, és vette át idegen szóként, mert nagyon nehéz lefordítani őket, ugyanis nincs olyan magyar szó, ami megfelelne a védikus filozófia alapfogalmainak.[219] Kaczvinszky ezzel ellentétben röviden lefordította őket a *Természet három alkotórészé*nek. Baktay is szintúgy rövidebben fordította ezt a *sūtrát,* viszont terjedelmes, *sāṅkhya* filozófián alapuló metaforikus képekkel teli magyarázatot írt

[214] Lásd: 17. függelék.
[215] Lásd: 18. függelék.
[216] Lásd: 19. függelék.
[217] Lásd: 20. függelék.
[218] A *puruṣa* és a *prakṛti* szanszkrit szavak meghatározásai mint a létezés két alapkategóriája*:* Iyengar 2014: 259-260.
[219] Ruzsa: 1997: 11.

hozzá.[220] Farkas – Tenigl-Takács fordította le a legrövidebben a *sūtra* eme részét. Fordításuk abban is kitűnik a többi közül, hogy a *puruṣa* szót *ember*re fordították, úgy, mint az előzőleg vizsgált *sūtránál* is. Ennek indoklását az interjú kapcsán kifejtették, ezt a szakdolgozatom előző fejezetében részleteztem[221] is a *puruṣa* szó szótári jelentéseivel együtt.[222] Mivel a különbségek egy része a *guṇa* szó fordításaiból adódott, így ebben az alfejezetben még erre térek ki kicsit bővebben.

Csak magának a *guṇa* szónak a meghatározása egy külön szakdolgozat témája is lehetne, így maradok a szó rövidebb, főleg interjúkon alapuló bemutatásánál (hasonlóan a fentebb értelmezett *karma* szóhoz). Habár a *sūtrában* nincs benne a *sāṅkhya* filozófia egyik alapfogalma: a *prakṛti* (természet), mégis majdnem minden fordító (kivétel Farkas – Tenigl-Takács) beleteszi a szó szanszkrit vagy magyar formáját a magyar fordításba. Nézetem szerint azért, mert a *guṇák* (kötőerő, tulajdonság, jellemző) magának a *prakṛtinek az* alapminőségei, azaz a természetnek, a megnyilvánuló világnak a mozgató erői.[223] Farkas a *guṇa* szó jelentésére a 'minőség' szót adja meg az interjúban, és hozzáteszi, hogy a *prakṛti* minősége, háromféle megnyilvánulása.[224] Tenigl-Takács a riport során elmondja, hogy a szó jelentése függ attól, hogy mely filozófia szerint közelítjük meg. Ha a *sāṅkhya* filozófia alapján, akkor a *prakṛti* megnyilvánulási formája, és ezért fordították *minőségnek*. Hozzáteszi még, hogy több jelentése is van a szónak: a *vaiśeṣika* filozófiában (ami szintén a hat ortodox filozófia egyike) 'tulajdonság'-ot jelent, illetve Pāṇini[225] grammatikájában 'melléknev'-et is jelent.[226] Tóth-Soma a riport során elmondja, hogy a *guṇa* szó a három univerzális energiára utal (*sattva, rajas, tamas*)[227], amelyek befolyásolják az élőlények gondolatait, tetteit (mint egy marionett bábos), amikor a lélek megjelenik az anyagvilágban, akkor e három kötőerő illuzórikus hatása alá kerül. Majd idéz a *Bhagavad-gītāból,* amikor

---

[220] Baktay 1992: 253-254.
[221] Tenigl-Takács az interjúban elmondja, hogy az Úr Patañjali művében kap egy sajátos értelmezést: az Úr nem más, mint *puruṣa*, Véleménye szerint a *puruṣa* szó egyértelműen Embert jelent. Istennek ez a szinonimája más vallásokban is felbukkan, mint a végső szubjektumnak a terminusa, pld. Krisztus ember fiának nevezi magát. Farkas az interjúban hozzáteszi, hogy a *puruṣa* alany tiszta szubjektum (megismerő és cselekvő lény).
[222] Lásd: 10. függelék.
[223] Iyengar: 2014: 249.
[224] Lásd: 27. függelék
[225] Pāṇini ősi tudós, nyelvész, tulajdonképpen az első szanszkrit nyelvtankönyv megalkotója. Forrás: Körtélyesi 2014: 15-16.
[226] Lásd: 28. függelék
[227] A három guṇa: jóság (*sattva*), szenvedély (*rajas)*, tudatlanság (*tamas)*. (Forrás: Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola 2019: 8.

Kṛṣṇa tanítja Arjunát: „*sattvaṃ rajas tama iti guṇāḥ prakṛtisaṃbhavāḥ…*”[228], amint a lélek megjelenik az anyagvilágban, ez a három kötőerő elkezdi a hatása alá vonni.[229] Fórizs első kiadásában (a másodikban is ugyanígy) művének magyarázatában ezt írja: ’guna-parvanok – a Prakriti létesülésének szerveződési szintjei*’.*[230] Baktay a *sūtra* fordításokat is tartalmazó könyvében a *guṇák* és az anyagvilág kapcsolatának is egy több oldalas fejezetet szentel.[231] Ebben részletezi, hogy a szónak több jelentése van, melyek közül a legideillőbbnek a ’minőségi sajátosság’ fordítást tartja.[232] A *sūtra* fordításában pedig pontosítja is *az anyag változásait irányító minőségek*ként.[233] Kaczvinszky is (Baktayhoz hasonlóan) a hindu tanítások alapján egy egész hosszú fejezetet[234] szentel a természet alkotóelemei bemutatásának, melyben leírja, hogy a *yoga* gyakorlója ezeknek az alkotóelemeknek az uralására törekszik.[235] Kaczvinszky ebben a fejezetben (ami egyébként pár kivételtől eltekintve jellemző a művére) teljesen mellőzi a szanszkrit szavak használatát.

	Forrásnyelvi szöveg
	svarūpa-pratiṣṭhā vā citi-śaktir iti
Fordító	**Célnyelvi szöveg**
Dr. Baktay (1942)	vagy a maga (eredeti) lényegében kiteljesült tudás-erő.
Kaczvinszky (1943)	illetőleg az értelmet-keltő-erőnek a saját mivoltában való megmaradása:
Farkas – Tenigl-Takács (1994)	vagyis az öntudat erejének önmagán alapulása.
Fórizs László (1994)	[megmarad] … az önmagát-megvilágító-tudás hatalma.
Fórizs László (2002)	[Megmarad] … az önmagát-megvilágító-tudás hatalma.
Dr. Tóth-Soma (2020)	[és szilárdan rögzül saját transzcendentális formájában (sva-rūpa), valamint a tökéletes tudás és tudatosság képességében (citi-śakti).

9. táblázat. A *svarūpa-pratiṣṭhā vā citi-śaktir iti* szanszkrit mondatrész fordításai. Saját kutatás alapján

[228] *Bhg.*11.5.
[229] Lásd: 29. függelék
[230] Fórizs 1994: 205.
[231] Baktay 1992: 94-104.
[232] Baktay 1992: 95.
[233] Baktay 1992: 253.
[234] Kaczvinszky I. 1994: 211-229.
[235] Kaczvinszky I. 1994: 221.

A táblázatban a ***svarūpa***[236]***-pratiṣṭhā***[237] ***vā***[238] ***citi***[239]***-śaktir***[240] ***iti***[241] mondat értelmezésére továbbra is Tóth-Soma fordítása tűnik ki a terjedelme miatt. Tóth-Soma a *svarūpa* szót bővebben fordítja: betoldotta a *transzcendentális* szót: *saját transzcendentális formájá*nak fordította, és benne hagyta idegen szóként való átvétellel zárójelben a szanszkrit szót is. Tóth-Soma az interjúban elmondja, itt Patañjali *Yoga-sūtra* művének utolsó vezérfonalánál a *svarūpa* a lélek eredeti formáját jelenti. A riportban azt is hozzátette, hogy itt is szövegkörnyezet dönti el, hogy mi a szó jelentése (ami még egy művön belül is eltérő lehet; például amikor Patañjali a *cittával* kapcsolatban használja),[242] itt most számára azt jelenti, hogy amikor valaki gyakorolja a *yogát,* akkor a *yoga* által visszanyeri a saját eredeti lelki formáját. Tóth-Soma a *citi-śakti* kifejezésnél is benne hagyta idegen szóként való átvétellel zárójelben a szanszkrit szót. A *citi* szó fordítását a *tudás és tudatosság* szóval adta meg, és a *tökéletes* szó betoldásával fordította. Fórizs két fordítása szinte ugyanaz, a különbség annyi, hogy a későbbi fordításban külön mondatba szerkesztette a *pratiṣṭhā* szó fordítását: a *megmaradt* szót zárójelbe írja. Ami itt utána feltűnik, hogy beletette a fordításba a *megvilágító* szót, aminek nem található szanszkrit megfelelője az aforizmában. Véleményem szerint a *tudás* szóval kapcsolatosan hívta meg, mivel a magyar nyelvben használatos a *tudás fénye* kifejezés. A többi fordító meghatározásai nagyjából egybehangzanak a *sūtra* második részének fordításával. Kaczvinszky a *pratiṣṭhā* szó fordítására a *megmarad* szót használta, úgyanúgy, mint Fórizs. Kaczvinszky is bővítette a fordítását egy szóval, a *citi-śakti* kifejezést az *értelmet-keltő-erő*nek fordította le. A Farkas – Tenigl-Takács fordítópáros a *pratiṣṭhā* szó egyik a szótárban is megtalálható *alapulás* jelentését adta meg a fordításában. Farkas az interjúban elmondja, hogy a *svarūpa* 'önformá'-t jelent szó szerint, egy dolognak az önmagában való valóságát, lényegét, esszenciáját; ami minden mástól függetlenül tisztán önmaga.[243] Tenigl-Takács az interjúban hozzáteszi, hogy a *svarūpának* más az értelmezése még egy adott művön belül is a különböző *sūtráknál,* és Tóth-Somához hasonlóan[244] ő is a harmadik *sūtrát* hozza fel erre

[236] Lásd: 21. függelék.
[237] Lásd: 22. függelék.
[238] Lásd: 23. függelék.
[239] Lásd: 24. függelék.
[240] Lásd: 25. függelék.
[241] Lásd: 26. függelék.
[242] *Ys.* 1.3.
[243] Lásd: 27. függelék
[244] Lásd: 29. függelék

példának.[245] Baktay fordítása egy kicsit azért eltér a többi fordítóétól, mivel ő a *pratiṣṭhā* szó meghatározására egy új fordítási lehetőséget adott a *kiteljesült* szó formájában. Előtte még egy plusz szó betoldásával a *svarūpa* kifejezést *a maga (eredeti) lényege* szavakkal fordította le.

A *citi* szó is (mint a *citta* szó) a szanszkrit √*cit* gyökből származik, melynek értelmezését az első vizsgált *sūtra* bemutatásánál tettem meg a dolgozatomban.[246] A *śakti* szó jelentésére is számtalan lehetőséget találunk Monier-Williams szótárában, amelyek közül a fordítók egymással összecsengő szinonimákat választottak ki a fordításaikban.

A *sūtra* magyar fordításaiból kiolvashatjuk, hogy **a *kaivalya* az anyagtól, a kötőerőktől elvált, egyedülvaló, tökéletes és tudatos megszabadult állapot, amelyben a lélek elérte saját önformáját, rögzült a megvilágosult igazi transzcendentális formájában.**

Ennek a megállapításnak az alátámasztására a *Yogatattva-upaniṣadban*[247] ezt találjuk:

> „Kaivalya az én alapvető természete, legmagasabb szintje (paramam padam). Nem bontható tovább és hibátlan. Ez a valós intuíció, intelligencia és boldogság (Szat-Csit-Ananda) közvetlen megérzése. Se nem születik, se nem pusztul el, és nem ismer sem létet, sem elismerést, sem tapasztalatot. Ez az ismeret valódi tudás."[248]

A fenti *upaniṣadban* található idézettel összecseng a *Bhāgavata-purāṇában,* azaz más néven a *Śrīmad-Bhāgavatamban* megtalálható idézet, ami az előző bemutatott *sūtra Īśvara* fogalmával is kapcsolódik:

> „Az Úr a pradhāna nevű semleges állapot és az élőlények irányítója. Ő az imádat legfelsőbb tárgya minden élőlény számára, beleértve a felszabadult lelkeket és a közönséges feltételekhez kötött lelkeket is.
>
> **Az Úr örökké mentes mindentől, ami anyagi, s Ő a lelki boldogság teljessége, amit az ember akkor tapasztal, ha megpillantja az Úr lelki**

---

[245] Lásd: 28. függelék
[246] Lásd: 3. függelék.
[247] A *Yogatattva-upaniṣad,* az *Upaniṣadokon* belül a *Yoga-upaniṣadok* része. Az Úr Visnu tanítása a *yogáról* Brahmának.
(http://www.hindupedia.com/en/Upani%E1%B9%A3ad#Yoga_Tatvopani.E1.B9.A3ad)
[248] *Yogatattva-upaniṣad* 16-18. (https://dehu.qaz.wiki/wiki/Kaivalya)

formáját. Az Úr tehát tökéletesen megtestesíti a „felszabadulás” szó valamennyi jelentését.”[249]

Arra a következtetésre jutottam (mint az előző *sūtráknál*), hogy a magyar fordítóknál a *sūtra* értelmezésében autoritást élveztek a szentírások és az ezeken alapuló ind filozófiai rendszerek tanításai, amelyek hatottak a fordítók világképére is. Következtetésem részletezését most is a legelső magyar fordítóval kezdem. Amint már az első vizsgált *sūtra* bemutatásánál is írtam, Baktay művében végigvonul a védikus és a keresztény tanítások közötti párhuzamok kiemelése, melyből arra következtettem, hogy Baktay integrálta a keresztény hitvallásán alapuló életfilozófiájába a hindu tanításokat is. Ennek a következtetésemnek az alátámasztásra egy példa ehhez a *sūtrához* kapcsolódóan: e művének az elme állapotairól szóló fejezetében az ember az Önvalóban való honolását az *üdvösség állapotával* azonosítja.[250] Baktayhoz hasonlóan Kaczvinszky a léleknek a természettől tökéletesen visszahúzodott, önmagában elkülönült állapotát a *tökéletes üdvözülés* fogalmával egyezteti.[251] Tóth-Soma Baktayhoz hasonlóan többször is idézett a riport során a fordítások, értelmezések kapcsán, ebben a fejezetben Kṛṣṇa a kötőerőkről szóló tanítását a *Bhagavad-gītāból.* A Farkas – Tenigl-Takács fordítópáros Tóth-Somával egybehangzóan többször is kiemelte, hogy egy adott fogalom értelmezésénél mindig a szövegkörnyezet dönti el egy szó jelentését a számtalan lehetőség közül, sőt még egy adott művön belül is több jelentése lehet ugyanannak a szanszkrit szónak, és ennek megindoklásául egyből a vizsgált mű egy másik *sūtráját* hozták fel.

[249] Bhāg.11.9.17-18. Forrás: Prema-vinodhinī Devī Dāsī 2018.
[250] Baktay 1992: 94.
[251] Kaczvinszky I. 1994: 255.

Összefoglalás

A kutatásom során ezekre a kérdésekre kerestem a választ: Hatott-e a fordítókra a saját filozófiai irányultságuk; illetve hatott-e a fordítás folyamata a fordítók egyéni filozófiájára? Ha igen, akkor ez hogyan nyilvánult meg a fordításokban és a fogalmak meghatározásában? Hatottak-e a fordítókra a védikus szentírások tanításai, magyarázatai? Ha igen, akkor ez hogyan jelent meg a fordításokban? A *sūtrák* fordításakor és a fogalmak meghatározásában autoritást élveztek a szentírások?

Úgy gondolom, hogy a vizsgálatom során választ kaptam a kérdéseimre. A szakdolgozatomban bemutatott *sūtrák* vizsgálata során bebizonyosodott, hogy a fordítók meghatározásaiban autoritást élveztek a védikus szentírások tanításai (és ezeknek a magyarázatai), amelyek hatottak a magyar fordítók világképére. Baktay művében végigvonul a védikus és a keresztény tanítások közötti párhuzamok kiemelése, melyből arra következtettem, hogy Baktay integrálta a keresztény hitvallásán alapuló életfilozófiájába a hindu tanításokat is. Művében számtalanszor idéz a *Bhagavad-gītāból,* illetve tesz rá utalásokat, és értelmezéseit a védikus tanítások, az ortodox hindu filozófiák alapján adja meg. Tóth-Soma Baktayhoz hasonlóan többször is idézett a riport során a fordítások, értelmezések kapcsán a *Bhagavad-gītāból.* Az értelmezéseiben mindig a tanítványi láncolaton keresztül alászállt tudás szemüvegén keresztül vizsgálódik, teljesen elfogadva a szentírások autoritását. Kaczvinszkynél is csak a könyveire tudtam támaszkodni a kérdéseim megválaszolásában. Kaczvinszky szándékosan nem használja a szanszkrit kifejezéseket a művében, ezt azzal indokolja, hogy az olvasó jobban megértse a fogalmakat. Ez pont a három kiválasztott *sūtra* bemutatásánál csak részben jelenik meg, ugyanis a legeslegfontosabb fogalmak (*yoga, Īśvara*) átvételénél meghagyta a szanszkrit szavakat. Ez így elsőre ellentmondásosnak hangozhat, de számomra ez azt jelenti, nagyon nehéz e bonyolult, összetett fogalmakat magyarul – más kultúra, más kor nyelvén – visszaadni. A fordítás nem könnyű feladat. A Farkas – Tenigl-Takács fordítópáros az interjúk alatt először egy-egy fogalom meghatározásánál magának a bemutatott műnek az egyik vezérfonalát hívták segítségül az értelmezésben, *a sāṅkhya* filozófia és az *Upaniṣadok* tanításai mellett. Fórizs a második kiadásának végén lévő végjegyzetében párhuzamot von a Patañjali *aṣṭāṅga-*

yogájában megjelenő *sāṅkhya* filozófia és a buddhista filozófia között, így interjú és más források hiányában ebből arra következtetek, hogy a védikus tanítások szerint értelmezte az alapfogalmakat; viszont az olvasóra bízza annak a kérdésnek a megválaszolását, hogy a buddhizmus tanításai párhuzamba állíthatóak-e a védikus tanításokkal.[252]

A kérdéseim megválaszolása mellett a kutatásom további célja volt még a *yoga* alapfogalmainak bemutatása a magyar fordítók értelmezése által. Úgy gondolom, hogy ezt csak részben sikerült bemutatnom a szakdolgozatomban, mivel az előzetesen tervezett alapfogalmakból a dolgozatba annak terjedelmi korlátai miatt alig pár fért csak bele.

A témaválasztásom miatt és a szakdolgozatom írása közben olyan további kutatási kérdések merültek fel bennem, amelyek külön-külön kibontva egy-egy újabb szakdolgozat témái is lehetnek. Elsődlegesen ilyenek azok a *sūtrák* (és a hozzájuk kapcsolódó alapfogalmak), amelyek nem fértek bele a dolgozatomba, de külön kiemeltem őket. Ilyen például a Patañjali *aṣṭāṅga-yogájában* megjelenő *sāṅkhya* filozófia részletesebb bemutatása a kapcsolódó *sūtrák* fordításai által. Elmélyülnék még az *aṣṭāṅga-yoga* nyolc ágának bemutatásában a nyolc ág együttes gyakorlásának hozadékát leíró *sūtrák* fordításai által és a nyolc ág fogalmainak meghatározásában a magyar fordítók definiálása alapján.

Remélem, hogy a Patañjali *aṣṭāṅga-yoga* filozófiájának tanai után érdeklődő olvasó a tanulmányom által könnyebben látja meg az első látásra különböző fordítások közös útját, és szakdolgozatom felkelti a vágyát a *Yoga-sūtrák* elolvasása iránt.

[252] Fórizs 1994: 111-112.

Irodalomjegyzék

Az egyiptomi gondolkodás logikája. Tanulmányok Sárkány Mihály 60. Születésnapjára, (Szerk. Dömötör Bea – A. Gergely András – Kemény Márton.) Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete – ELTE Kulturális Antropológia Szakcsoport, 2004.

Baktay Ervin: *Indiai éveim.* Új Palatinus Könyvesház Kft., Budapest, 2004.

Baktay Ervin: *India. India múltja és jelene, vallásai, népélete, városai, tájai és műalkotásai. 1-2. köt.*; Singer és Wolfner, Budapest, 1931.

Bhagavad Gītā, A magasztos szózata. Fordította, bevezette és magyarázata: Dr. Baktay Ervin. Filosz, Budapest, 2007.

Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola: *Védikus filozófia (Tanfolyami jegyzet.)* Kiadja a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, 2019.

Bhaktivedanta Swami Prabhupāda A. C.: A Bhagavad–Gītā, úgy ahogy van. Bhaktivedanta Book Trust, 2008.

B.K.S. Iyengar: *A Jóga-szútrák szíve. A jóga filozófiájának végső vezérfonala.* Saxum Kiadó, Budapest, 2014.

Dhammapada: Az erény útja. Függelék: A megszentelődés pátandzsala útja. Fordította, jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátta: Fórizs László. Farkas Lőrinc Imre Kiadó, Budapest, 1994.

Dr. Baktay Ervin: *A diadalmas jóga. Rádzsa jóga: A megismerés és önuralom tana.* Szukits Könyvkiadó, Szeged, 1992.

Dr. Baktay Ervin: *Szanáthana Dharma – Az örök törvény. A hindu világszemlélet ismertetése.* Révai Kiadás, Budapest, 1936.

Farkas Attila Márton – Tenigl–Takács László: *A számvetés megokolása. Az igázás szövétneke: Számkhja-káriká. Jóga-szútra.* A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, Budapest, 1994.

Gaura Krisna Dász: *Jóga tiszta forrásból. Út a test és a szellem felemelkedéséhez és az önvaló megtapasztaláshoz.* Lál Kiadó, Budapest, 2008.

Gaura Kṛṣṇa Dāsa / Dr. Tóth Soma László: Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola: *Patañjali – Yoga-sūtra. I-II. fejezet* (Oktatási segédanyag). Kiadja a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, 2012.

Gaura Kṛṣṇa Dāsa / Dr. Tóth Soma László: Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola: *Patañjali – Yoga-sūtra. III-IV. fejezet* (Oktatási segédanyag). Kiadja a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, 2013.

Gaura Kṛṣṇa Dāsa / Dr. Tóth Soma László: Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola: *Jóga-szútra. 3-4. fejezet* (Oktatási segédanyag). Kiadja a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, 2020.

Gaura Kṛṣṇa Dāsa – Raṅgini Devī Dāsī – Medvegy Gergely – Kaspinszky Judit: *Jóga tiszta forrásból. Út a test és a szellem felemelkedéséhez és az önvaló megtapasztaláshoz.* Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, Budapest, 2019.

Gaura Kṛṣṇa Dāsa / Dr. Tóth Soma László és Mañjarī Devī Dāsī: Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola: *Bevezetés a védikus szentírásokba (Oktatási segédanyag.)* Kiadja a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, 2018.

Gaurasundara Kṛpāmoya Dāsa /Rátkai Gergő: Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola: *A logikus érvelés elmélete és technikái (Oktatási segédanyag.)* Kiadja a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, 2018-19.

Kaczvinszky József: *Kelet világossága I – III.* Kötet Kiadó, 1994-1995.

Kaczvinszky József: *Meditációs könyvek – Töredékek – A Tarot nagy arkánuma.* Hermit Könyvkiadó Bt., Onga, 2015.

Kappanyos András: *Bajuszbögre, Lefordíthatatlan Műfordítás Adaptáció Kulturális transzfer*. Balassi Kiadó, Budapest, 2015.

Klasszikus Upanisadok I.-II. Védikus szanszkrit eredetiből fordította, a bevezető tanulmányt és a függelékeket írta, jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátta Fórizs László. Filosz-Humán Bt., Budapest, 2016.

Klaudy Kinga: *Az átváltási műveletek rendszere.* Modern Nyelvoktatás, 24.évf. 2–3. szám 5–16, 2018.

Körtvélyesi Tibor: *Szanszkrit nyelvtan*. A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, Budapest, 2014.

Lilāvatāra Dāsa /Kovárik Lajos: Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola: *A védikus filozófia iskolái. (Oktatási segédanyag.)* Kiadja a Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, 2019.

Mircea Eliade: *Jóga. Halhatatlanság és szabadság.* Helikon Kiadó, 2014.

Nyelvművelő Kéziszótár: Szerkesztette Grétsy László és Kemény Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005.

Patañjali: *A jóga vezérfonala.* Szanszkrit nyelvből fordította, jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátta: Fórizs László. Második, javított, bővített kiadás. Gaia Multimédia Stúdió, Budapest, 2002.

Patañjali – Yoga-sūtra, első rész. Szanszkrit eredetiből fordította és a magyarázatokat írta: Gaura Kṛṣṇa Dāsa (Dr. Tóth-Soma László). Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, Budapest, 2017.

Patañjali – Yoga-sūtra, második rész. Szanszkrit eredetiből fordította és a magyarázatokat írta: Gaura Kṛṣṇa Dāsa (Dr. Tóth-Soma László). Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, Budapest, 2018.

Prema-vinodhinī Devī Dāsī: *Bhāgavata-purāṇa 11*. (Oktatási segédanyag). Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola, Budapest, 2018.

Rámajana és Mahábhárata. Elbeszéli Baktay Ervin. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1960.

Ruzsa Ferenc: *A klasszikus szánkhja filozófiája.* Farkas Lőrinc Imre Kiadó, Budapest, 1997.

Sir Monier Monier-Williams: *A Sanskrit-English Dictionary*. Sharada Publishing House, Delhi, 2005.

Tenigl-Takács László: *Dúlt napjaink voltak*. Damaru könyvkiadó, Budapest, 2015.

The Sánkhya Káriká, or Memorial verses on the Sánkhya philosophy by Íswara Krishna. Publisher: Oxford: Printed for the Oriental Translation Fund of Great Britain and Ireland by S. Collingwood, 1837.

Titkos Tanítások – Válogatás az Upanisadokból. Helikon Kiadó, Budapest, 1987.

Tóth-Soma László: *Az önmegvalósítás dimenziói és a meditáció*. Tattva XVII:2PP.15-29, 15 p, 2014.

Tóth-Soma László: A tudás átadásának elemei és elvei a védikus hagyományokban. Tattva XX/1.11-16.PP. 6 p, 2017.

Yogasutra of Patanjali with the Commentary of Vyasa. trans. Bangali Baba 1943; Delhi: Motilal Banarsidass.

Internetes hivatkozások

Dharmawiki: Anubandha Chatushtaya (anubandhacatuṣṭayam)
https://dharmawiki.org/index.php/Anubandha_Chatushtaya_(अनुबन्धचतुष्टयम्)
Letöltés ideje: 2019.11.01

Dobosy Antal
https://www.tkbf.hu/oktatas/oktatok/dobosy-antal
Letöltés ideje: 2020.11.01.

Dr. Tóth-Soma László
https://www.bhf.hu/foiskola/tanari-kar
Letöltés ideje: 2021.03.07.

Dr. Tóth-Soma László
http://gaurakrisna.hu/szemelyes/szakmai_oneletrajz/
Letöltés ideje: 2020.11.06.

Dr. Tóth-Soma László
http://gaurakrisna.hu/joga-szutra/jogaszutra_temaja_szerkezete/
Letöltés ideje: 2020.11.06.

ELTE publikáció
http://igfekete.elte.hu/?fbclid=IwAR0pfSFC_CFRDsIOY5Nc4g9Cihl9yxbLUXv9cRoAOyJ1dCwwzEro0XL9M88
http://igfekete.elte.hu/docs/Kaczvinszky%20Jozsef%20muvei%202019-01-06.pdf

Farkas Márton Attila
https://www.tkbf.hu/oktatas/oktatok/farkas-attila-marton-dr
Letöltés ideje: 2020.11.01.

Farkas Attila Márton publikáció
http://mek.oszk.hu/07700/07795/html/#_Toc247601987
Letöltés ideje: 2020.11.02

Fórizs László
https://www.tkbf.hu/oktatas/oktatok/forizs-laszlo-dr
Letöltés ideje: 2020.11.01.

Kaczvinszky József élete
https://terebess.hu/keletkultinfo/kacz.html
Letöltés ideje: 2020.10.29

Kaczvinszky József élete
https://hu.wikipedia.org/wiki/Kaczvinszky_J%C3%B3zsef
Letöltés ideje: 2020.10.29

Kaczvinszky József élete
http://igfekete.elte.hu/docs/Kaczvinszky%20Jozsef%20muvei%202019-01-06.pdf
Letöltés ideje: 2020.10.

Kaivalya az Upanishadokban: 5. bekezdés
https://dehu.qaz.wiki/wiki/Kaivalya
Letöltés ideje: 2021.03.06.

Mircea Eliade
https://hu.wikipedia.org/wiki/Mircea_Eliade
Letöltés ideje: 2021.02.04

Sir Monier Monier-Willimas: Sanskrit-English Dictionary
https://www.sanskrit-lexicon.uni-koeln.de/scans/MWScan/2020/web/index.php
Letöltés ideje: 2019.11.02-től

PATANJALI YOGA SUTRAS Sanskrit text with Translation and Commentary By Swami Vivekananda
http://www.hinduonline.co/DigitalLibrary/SmallBooks/PatanjaliYogaSutraSwamiVivekanandaSanEng.pdf
Letöltés ideje: 2021.02.01

Recenzió – Frazer-Imregh Monika: Az indológus indián – Baktay Ervin emlékezete.
http://epa.oszk.hu/03100/03133/00020/pdf/EPA03133_orpheus_noster_2015_03-04_121-142.pdf
Letöltés ideje: 2020.04.22

Ruzsa Ferenc: A klasszikus szánkhja filozófiája.
https://www.academia.edu/478123/A_klasszikus_sz%C3%A1nkhja_filoz%C3%B3fi%C3%A1ja
Letöltés ideje: 2020.04.04

Tenigl-Takács László
https://liget.org/szerzo.php?szerzo_id=54
Letöltés ideje: 2020.11.02

Tenigl-Takács László
https://www.tkbf.hu/oktatas/oktatok/tenigl-takacs-laszlo
Letöltés ideje: 2020.11.02

Tenigl-Takács László: Upanisadok.
https://mek.oszk.hu/01300/01326/01326.htm
Letöltés ideje: 2020.04.04

The Vedanta-sara: translated by Dr. J. R. Ballantyne. Principal - Sanskrit College, Benares, with an introduction, notes, and an examination of its contents. The Christian Literature Society for India, London and Madras, 1898.
http://hinduonline.co/DigitalLibrary/SmallBooks/vedantasaraSanEng.pdf
Letöltés ideje: 2019.11.01

Yogatattva-upaniṣad
http://www.hindupedia.com/en/Upani%E1%B9%A3ad#Yoga_Tatvopani.E1.B9.A3ad
Letöltés ideje: 2021.03.06.

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat	A *Yoga-sūtrák* első fejezetének második *sūtrájának* magyar fordításai.	28. o.
2. táblázat	A *citta-vṛtti* szanszkrit szóössszetétel magyar fordításai.	30. o.
3. táblázat	A *nirodha* szanszkrit szó magyar fordításai. Saját kutatás alapján.	33. o.
4. táblázat	A *Yoga-sūtrák* első fejezetének huszonnegyedik *sūtrájának* magyar fordításai.	37. o.
5. táblázat	A *puruṣa-viśeṣa* szóösszetétel magyar fordításai.	38. o.
6. táblázat	A *kleśa-karma-vipākāśayair aparāmṛṣṭaḥ* szanszkrit mondatrész magyar fordításai.	40. o.
7. táblázat	A *Yoga-sūtrák* negyedik fejezetének harmincnegyedik *sūtrájának* magyar fordításai.	44. o.
8. táblázat	A *puruṣārtha-śūnyānāṃ guṇānāṁ pratiprasavaḥ* szanszkrit mondatrész magyar fordításai.	47. o.
9. táblázat	A *svarūpa-pratiṣṭhā vā citi-śaktir iti* szanszkrit mondatrész fordításai	49. o.

Tartalmi kivonat

A szakdolgozatomban Patañjali *Yoga-sūtráinak* magyar fordításait mutattam be. A *Yoga-sūtra* tudást közvetítő memoriterként íródott, ezért szövege axiómaszerű mondatokból áll, ami segédeszköz, vezérfonal a *yoga* tudománya és (a jóga) művelői számára. Patañjali *sūtrái* tömör megállapítások, amelyeket a fordítók különbözőképpen fordítottak le. A kutatásom fő célja volt a *Yoga-sūtra* magyar fordításainak bemutatása és a *yoga* alapfogalmainak tisztázása a fordításokban megjelenő hasonlóságok és különbözőségek bemutatása által. A kutatásom alapkérdéseire a válaszokat a kiválasztott *sūtrákban* és fordításaikban való elmélyedés alapján fejtettem ki a dolgozatomban, ami magyarázatot adott a jelentős fordításbeli különbségek okára és mibenlétére. A fordítók bemutatása, a velük készült interjúk, a személyes riportok és a műveik tanulmányozása segítettek rálátni a szerzők hátterére, egyéniségére, életére, hitvallására. Ezáltal letisztult az is, hogy egy-egy fontos fogalom kinek mit jelent, és ez hogyan jelent meg a fordításokban. A szakdolgozatomban bemutatott *sūtrák* vizsgálata során bebizonyosodott, hogy a fordítók meghatározásaiban autoritást élveztek a védikus szentírások tanításai és ezek magyarázatai.

Abstract

My thesis is on the Hungarian renderings of the Patañjali Yogasutras. One of the Yogasutras' practical aim had been to function as a memoriter to transmit knowledge. That is the reason for its consisting of axiom-sentences: they serve as a real help and assistance for Yoga and Yoga-practitioners. These very short axioms have been interpreted in different ways by the Hungarian authors. My aim was from the one hand to present the Hungarian interpretations of the Yogasutras, and from the other hand to clarify the meanings of the basic ideas of the Yoga. For this work I have analyzed thoroughly the similarities and differences of the Hungarian translations. As a result of my investigations many reasons of the differences have come to light. I introduced the translators who were willing to give me an interview, and also introduced the others by looking over their works. This made me see the life, personality, philosophy and background of the authors. I could also see what some important yoga-priciples mean to the translators and how these appear in their translations. During my research on the selected sutras the fact that the authors had accepted the authority of the Vedic scriptures and their commentaries has become truly uncove